

T.C
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ZİHİN ENGELLİ ÇOCUĞU OLAN AİLELERİN
(ANNE VE BABALARIN)
GEREKİNİMLERİNİN BELİRLENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EMİRALİ EVCİMEN

ESKİŞEHİR, 1996

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
MERKEZ KÜTÜPHANESİ

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Emirali Evcimen'e ait Zihin Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Gereksinimlerinin Belirlenmesi adlı çalışma, jürimiz tarafından Zihin Engelliler Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Başkan.....

(İmza)

Üye.....

(İmza)

Üye.....

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı zihin engelli çocuğu olan ailelerin (anne ve babaların) gereksinimlerini ve bu gereksinimlerle ilişkili değişkenleri belirlemektir.

Araştırma, ailenin gereksinimlerinin ortaya çıkarılması, programın hazırlanması ve uygulanmasında zihin engelli çocuğa sahip ailelere ve aile eğitimi verecek uzmanlara yol gösterecektir.

Araştırma evrenini 1995 - 1996 öğretim yılında Eskişehir ilinde özel sınıflarına devam eden zihin engelli çocukların aileleri oluşturmaktadır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak Bailey ve Simeonsson tarafından geliştirilen ve Sucuoğlu tarafından Türkçeye uyarlanan Aile Gereksinimleri Belirleme Aracı kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular sonucunda anne ve babaların destek ve maddi gereksinimlerinin farklılaştığı belirlenmiştir. Ayrıca evdeki engelli çocuk sayısının ve çocukların yaşlarının artması da ailelerin gereksinimlerini farklılaştırdığı görülmektedir.

Eğitim programlarının hazırlanmasında, uygulanmasında ve psikolojik destek sağlamada bu bulgulara dikkat edilmesi gerekmektedir.

ABSTRACT

The main purpose of this study is to identify the requirements of parents who have mentally handicapped children and the variables related to these requirements.

That study intends to shed light upon to the parents with mentally handicapped children and to the specialists who will give the parent training in identifying the parent requirements, preparation and application of the program.

The sampling of the study covers the parents of the mentally handicapped children who attend the special classes in Eskişehir within 1995-1996 an academic year.

In the study, the instrument to collect the data is "the instrument of identifying parent requirements" that was developed by Bailey and Simeonsson and was adapted to Turkish by Sucuoğlu. The findings of the study suggest that parents have different support and financial requirements. Besides, it is seen that as the number of the handicapped children at home and their ages increase the requirements of the parents tend to differentiate.

The findings of this study are suggested to be considered in the preparations and applications of the educational programs as well as in providing psychological support.

TEŞEKKÜR

Araştırmanın her aşamasında değerli eleştiri ve katkılarıyla bana yol gösteren ve hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Sayın Süleyman ERİPEK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan AG-BA'nı kullanmama izin veren, bu konudaki kaynaklarını bana sunan Doç. Dr. Sayın Bülbin SUCUOĞLU'na sağladığı yardım ve destekten ötürü minnettar olduğumu belirtirim.

Araştırmanın geliştirilmesinde desteğini esirgemeyen ve çalışmam boyunca her türlü desteği veren Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü'ndeki bütün hocalarıma ve özellikle Prof. Dr. Sayın Ahmet KONRAT'a ve Doç. Dr. Sayın Gönül KIRCAALİ-İFTAR'a teşekkür ederim.

Ayrıca çalışmalarımın bütün aşamalarında desteklerini esirgemeyen aileme, Anadolu Bilim Dersanesi personeline (1995-1996) ve özellikle Mustafa MEDENİ, Uzm. Ayten UYSAL ve Mete GAGA'ya teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Emirali EVCİMEN

Eskişehir, 1996

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZGEÇMİŞ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
TEŞEKKÜR	iv
İÇİNDEKİLER	v
ÇİZELGELER LİSTESİ	xii

BÖLÜM I GİRİŞ

PROBLEM	1
Çocukların Eğitiminde Ailenin Yeri ve Önemi	2
Zihin Engelli Çocukların Aile Üzerindeki Etkisi ve Aile Eğitiminin Önemi	4
Dünya'da Aileye Yönelik Yasal Alt Yapı ve Uygulamalar.....	10
Türkiye'de Ailenin Yasal Alt Yapısı ve Uygulamaları	11
Gereksinim Belirlemenin Önemi	13
AMAÇ	20
ÖNEM	23
SAYILTILAR	23
SINIRLILIKLAR	24

BÖLÜM II YÖNTEM

YÖNTEM	25
ARAŞTIRMA MODELİ	25
EVREN VE ÖRNEKLEM	25
VERİLER VE TOPLANMASI	26
UYGULANMA	28
VERİLERİN ÇÖZÜMLEMESİ	29

BÖLÜM III
BULGULAR

Sayfa

I. Ailelerin Gereksinimlerine İlişkin Maddelere Verdikleri Yanıtların Dağılımı.....	30
A. Maddi Gereksinimler.....	30
B. Diğerlerine Açıklama Yapma Gereksinimleri.....	32
C. Bilgi Gereksinimleri.....	34
D. Ailenin İşleyişine İlişkin Gereksinimler.....	36
E. Destek Gereksinimleri.....	38
F. Toplumsal Hizmet Gereksinimleri.....	39
II. Aileyle İlişkili Değişkenler Yönünden Ailenin Gereksinimleri.....	41
A. Anne ya da Baba Oluşu.....	41
a) Maddi gereksinim.....	41
b) Açıklama yapma gereksinimi.....	42
c) Bilgi gereksinimi.....	43
d) Ailenin işleyişine ilişkin gereksinim.....	44
e) Destek gereksinimi.....	45
f) Toplumsal hizmet gereksinimi.....	46
B. Anne-Babanın Yaşı.....	49
a) Maddi gereksinim.....	49
b) Açıklama yapma gereksinimi.....	50
c) Bilgi gereksinimi.....	52
d) Ailenin işleyişine ilişkin gereksinim.....	54
e) Destek gereksinimi.....	56
f) Toplumsal hizmet gereksinimi.....	58
C. Anne-Babanın Eğitim Durumu.....	62
a) Maddi gereksinim.....	62
b) Açıklama yapma gereksinimi.....	64
c) Bilgi gereksinimi.....	66
d) Ailenin işleyişine ilişkin gereksinim.....	68
e) Destek gereksinimi.....	70
f) Toplumsal hizmet gereksinimi.....	72
D. Evdeki Çocuk Sayısı.....	75
a) Maddi gereksinim.....	75
b) Açıklama yapma gereksinimi.....	77
c) Bilgi gereksinimi.....	79
d) Ailenin işleyişine ilişkin gereksinim.....	81
e) Destek gereksinimi.....	84
f) Toplumsal hizmet gereksinimi.....	86

E. Engelli Çocuk Sayısı.....	89
a) Maddi gereksinim.....	89
b) Açıklama yapma gereksinimi.....	90
c) Bilgi gereksinimi.....	91
d) Ailenin işleyişine ilişkin gereksinim.....	92
e) Destek gereksinimi.....	93
f) Toplumsal hizmet gereksinimi.....	94
F. Yakın Çevrede Engelli Bir Bireyin Olması.....	96
a) Maddi gereksinim.....	96
b) Açıklama yapma gereksinimi.....	97
c) Bilgi gereksinimi.....	98
d) Ailenin işleyişine ilişkin gereksinim.....	99
e) Destek gereksinimi.....	100
f) Toplumsal hizmet gereksinimi.....	101
III. Çocuğa İlişkin Değişkenler Yönünden Ailelerin Gereksinimleri.....	103
A. Zihin Engelli Çocuğun Yaşı.....	103
a) Maddi gereksinim.....	103
b) Açıklama yapma gereksinimi.....	105
c) Bilgi gereksinimi.....	107
d) Ailenin işleyişine ilişkin gereksinim.....	109
e) Destek gereksinimi.....	111
f) Toplumsal hizmet gereksinimi.....	112
B. Zihin Engelli Çocuğun Cinsiyeti.....	116
a) Maddi gereksinim.....	116
b) Açıklama yapma gereksinimi.....	117
c) Bilgi gereksinimi.....	118
d) Ailenin işleyişine ilişkin gereksinim.....	119
e) Destek gereksinimi.....	120
f) Toplumsal hizmet gereksinimi.....	121

BÖLÜM IV
ÖZET, YARGI VE ÖNERİLER

ÖZET.....	125
YARGI.....	128
ÖNERİLER.....	129
Uygulamaya Yönelik Öneriler.....	129
İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler.....	129
KAYNAKÇA.....	130
EKLER.....	138

ÇİZELGELER LİSTESİ

<u>ÇİZELGE</u>	<u>Sayfa</u>
1. Ailelerin Maddi Gereksinimlerine İlişkin Maddelere Verdikleri Yanıtların Dağılımı.....	31
2. Ailelerin Diğerlerine Açıklama Yapma Gereksinimlerine İlişkin Maddelere Verdikleri Yanıtların Dağılımı.....	33
3. Ailelerin Bilgi Gereksinimlerine İlişkin Maddelere Verdikleri Yanıtların Dağılımı.....	35
4. Ailelerin Ailenin İşleyişine İlişkin Gereksinimlerine Yönelik Maddelere Verdikleri Yanıtların Dağılımı.....	37
5. Ailelerin Destek Gereksinimlerine Yönelik Maddelere Verdikleri Yanıtların Dağılımı.....	38
6. Ailelerin Toplumsal Hizmet Gereksinimlerine Yönelik Maddelere Verdikleri Yanıtların Dağılımı.....	40
7. Ailelerin Anne ya da Baba Oluşlarına Göre Maddi Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	41
8. Ailelerin Anne ya da Baba Oluşlarına Göre Diğerlerine Açıklama Yapma Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	53
9. Ailelerin Anne ya da Baba Oluşlarına Göre Bilgi Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	44
10. Ailelerin Anne ya da Baba Oluşlarına Göre Ailenin İşleyişine İlişkin Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	45
11. Ailelerin Anne ya da Baba Oluşlarına Göre Destek Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	46
12. Ailelerin Anne ya da Baba Oluşlarına Göre Toplumsal Hizmet Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	47
13. Ailelerin Yaşlarına Göre Maddi Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	49

14.	Ailelerin Yaşlarına Göre Maddi Gereksinimlerine Yönelik Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	50
15.	Ailelerin Yaşlarına Göre Diğerlerine Açıklama Yapma Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	51
16.	Ailelerin Yaşlarına Göre Diğerlerine Açıklama Yapma Gereksinimlerine Yönelik Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	52
17.	Ailelerin Yaşlarına Göre Bilgi Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	53
18.	Ailelerin Yaşlarına Göre Bilgi Gereksinimlerine Yönelik Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	54
19.	Ailelerin Yaşlarına Göre Ailenin İşleyişine İlişkin Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	55
20.	Ailelerin Yaşlarına Göre Ailenin İşleyişine İlişkin Gereksinimlerine Yönelik Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	56
21.	Ailelerin Yaşlarına Göre Destek Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	57
22.	Ailelerin Yaşlarına Göre Destek Gereksinimlerine Yönelik Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	58
23.	Ailelerin Yaşlarına Göre Toplumsal Hizmet Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	59
24.	Ailelerin Yaşlarına Göre Toplumsal Hizmet Gereksinimlerine Yönelik Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	60
25.	Ailelerin Aldıkları Eğitime Göre Maddi Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	62
26.	Ailelerin Yaşlarına Göre Maddi Gereksinimlerine Yönelik Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	63
27.	Ailelerin Aldıkları Eğitime Göre Diğerlerine Açıklama Yapma Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	64
28.	Ailelerin Aldıkları Eğitime Göre Diğerlerine Açıklama Yapma Gereksinimlerine Yönelik Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	65

29.	Ailelerin Aldıkları Eğitime Göre Bilgi Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	66
30.	Ailelerin Aldıkları Eğitime Göre Bilgi Gereksinimlerine Yönelik Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	67
31.	Ailelerin Aldıkları Eğitime Göre Ailenin İşleyişine İlişkin Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	68
32.	Ailelerin Aldıkları Eğitime Göre Ailenin İşleyişine İlişkin Gereksinimlerine Yönelik Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	69
33.	Ailelerin Aldıkları Eğitime Göre Destek Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	70
34.	Ailelerin Aldıkları Eğitime Göre Destek Gereksinimlerine Yönelik Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	71
35.	Ailelerin Aldıkları Eğitime Göre Toplumsal Hizmet Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	72
36.	Ailelerin Aldıkları Eğitime Göre Toplumsal Hizmet Gereksinimlerine Yönelik Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	73
37.	Ailelerin Engelli Çocukları Dışındaki Çocuk Sayısına Göre Maddi Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	75
38.	Ailelerin Engelli Çocukları Dışındaki Çocuk Sayısına Göre Maddi Gereksinimlerine Yönelik Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	76
39.	Ailelerin Engelli Çocukları Dışındaki Çocuk Sayısına Göre Diğerlerine Açıklama Yapma Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	77
40.	Ailelerin Engelli Çocukları Dışındaki Çocuk Sayısına Göre Diğerlerine Açıklama Yapma Gereksinimlerine Yönelik Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	78
41.	Ailelerin Engelli Çocukları Dışındaki Çocuk Sayısına Göre Bilgi Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	79
42.	Ailelerin Engelli Çocukları Dışındaki Çocuk Sayısına Göre Bilgi Gereksinimlerine Yönelik Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	80

43.	Ailelerin Engelli Çocukları Dışındaki Çocuk Sayısına Göre Ailenin İşleyişine İlişkin Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	82
44.	Ailelerin Engelli Çocukları Dışındaki Çocuk Sayısına Göre Ailenin İşleyişine İlişkin Gereksinimlerine Yönelik Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	83
45.	Ailelerin Engelli Çocukları Dışındaki Çocuk Sayısına Göre Destek Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	84
46.	Ailelerin Engelli Çocukları Dışındaki Çocuk Sayısına Göre Destek Gereksinimlerine Yönelik Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	85
47.	Ailelerin Engelli Çocukları Dışındaki Çocuk Sayısına Göre Toplumsal Hizmet Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	86
48.	Ailelerin Engelli Çocukları Dışındaki Çocuk Sayısına Göre Toplumsal Hizmet Gereksinimlerine Yönelik Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	87
49.	Zihin Engelli Çocuğu Dışında Engelli Çocuğu Olma Durumuna Göre Ailelerin Maddi Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	89
50.	Zihin Engelli Çocuğu Dışında Engelli Çocuğu Olma Durumuna Göre Ailelerin Diğerlerine Açıklama Yapma Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	90
51.	Zihin Engelli Çocuğu Dışında Engelli Çocuğu Olma Durumuna Göre Ailelerin Bilgi Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	91
52.	Zihin Engelli Çocuğu Dışında Engelli Çocuğu Olma Durumuna Göre Ailelerin Ailenin İşleyişine İlişkin Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	92
53.	Zihin Engelli Çocuğu Dışında Engelli Çocuğu Olma Durumuna Göre Ailelerin Destek Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	93
54.	Zihin Engelli Çocuğu Dışında Engelli Çocuğu Olma Durumuna Göre Ailelerin Toplumsal Hizmet İlişkin Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	94
55.	Ailelerin Yakın Çevrelerinde Engelli Birey Olma Durumuna Göre Maddi Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	96

56.	Ailelerin Yakın Çevrelerinde Engelli Birey Olma Durumuna Göre Diğerlerine Açıklama Yapma Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	97
57.	Ailelerin Yakın Çevrelerinde Engelli Birey Olma Durumuna Göre Bilgi Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	98
58.	Ailelerin Yakın Çevrelerinde Engelli Birey Olma Durumuna Göre Ailenin İşleyişine İlişkin Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	99
59.	Ailelerin Yakın Çevrelerinde Engelli Birey Olma Durumuna Göre Destek Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	100
60.	Ailelerin Yakın Çevrelerinde Engelli Birey Olma Durumuna Göre Toplumsal Hizmet Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	101
61.	Ailelerin Çocuğun Yaşına Göre Maddi Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	103
62.	Ailelerin Çocuğun Yaşına Göre Maddi Gereksinimlerine Yönelik Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	104
63.	Ailelerin Çocuğun Yaşına Göre Diğerlerine Açıklama Yapma Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	105
64.	Ailelerin Çocuğun Yaşına Göre Diğerlerine Açıklama Yapma Gereksinimlerine Yönelik Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	106
65.	Ailelerin Çocuğun Yaşına Göre Bilgi Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	107
66.	Ailelerin Çocuğun Yaşına Göre Bilgi Gereksinimlerine Yönelik Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	108
67.	Ailelerin Çocuğun Yaşına Göre Ailenin İşleyişine İlişkin Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	109
68.	Ailelerin Çocuğun Yaşına Göre Ailenin İşleyişine İlişkin Gereksinimlerine Yönelik Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	110
69.	Ailelerin Çocuğun Yaşına Göre Destek Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	111

70.	Ailelerin Çocuğun Yaşına Göre Destek Gereksinimlerine Yönelik Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	112
71.	Ailelerin Çocuğun Yaşına Göre Toplumsal Hizmet Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	113
72.	Ailelerin Çocuğun Yaşına Göre Toplumsal Hizmet Gereksinimlerine Yönelik Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	114
73.	Ailelerin Çocuğun Cinsiyetine Göre Maddi Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	116
74.	Ailelerin Çocuğun Cinsiyetine Göre Diğerlerine Açıklama Yapma Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	117
75.	Ailelerin Çocuğun Cinsiyetine Göre Bilgi Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	118
76.	Ailelerin Çocuğun Cinsiyetine Göre Ailenin İşleyişine İlişkin Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	119
77.	Ailelerin Çocuğun Cinsiyetine Göre Destek Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	120
78.	Ailelerin Çocuğun Cinsiyetine Göre Toplumsal Hizmet Gereksinimlerine Yönelik Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	121
79.	Ailelerin Açık Uçlu Sorulara Verdikleri Yanıtlardaki Gereksinim Yüzdeleri (%).....	123

BÖLÜM I

GİRİŞ

PROBLEM

Çocukla sağlıklı bir iletişim kurabilmek için öncelikle onun özelliklerini bilmek, çocuğu tanımak gerekmektedir. Ancak bu sayede anne babalar, öğretmenler, çocukla çalışan uzmanlar ve toplumu oluşturan diğer insanlar çocuğa yaklaşabilir ve bu yakınlaşma ölçüsünde onunla iletişim kurabilirler (Bıyıklı ve Diğerleri, 1995).

Zihin engelli olan çocuklar da diğer normal yaşıtları gibi temelde benzer psikolojik, fizyolojik, sosyal ve duygusal gereksinimler göstermektedirler (Bıyıklı ve Diğerleri, 1995; Çağlar, 1979; Enç, Çağlar ve Özsoy, 1987). Fakat bu iki grup arasında belirtilen benzer gereksinimler üzerinde yapılan araştırmalar, derinlere inildiğinde aralarında bireysel farklılıkların ortaya çıktığını göstermektedir (Bıyıklı ve Diğerleri, 1995).

AAMR'e göre "Zihinsel gerilik",

"işlevde bulunma düzeyinde önemli düzeyde sınırlılıklar bulunması olarak tanımlanmıştır. Bu durum önemli ölçüde normal altı zihinsel işlevler ve aynı zamanda iletişim, özbakım, ev yaşamı, toplumsal beceriler, toplumla yaşam, öz - yönlendirme, sağlık ve güvenlik, işlevsel akademik beceriler, boş zaman etkinlikleri ve iş yaşamı şeklinde sıralanan uyumsal beceri alanlarından en az ikisinde sınırlılıklar gösterme "

biçiminde açıklanmıştır (Smith, 1994). Zihin engellilerde görülen bu farklılıkların, onları tanıyabilmek, gereksinimlerini belirleyip kolayca karşılayabilmek (Çağlar, 1979) ve gelişimlerine uygun ortamları sağlayabilmek (Enç, Çağlar ve Özsoy, 1987) için bilinmesi gerekmektedir. Zihin Engelli çocukların gereksinimlerindeki farklılaşma, başta engelinin ağırlık derecesi olmak üzere sağlanan eğitim olanaklarından ve içinde yaşadığı aile koşullarından önemli ölçüde etkilenmektedir (Özsoy, Özyürek ve Eripek 1992).

Çocukların Eğitiminde Ailenin Yeri ve Önemi

Bugüne kadar kurulmuş olan bütün medeniyetlerde, hukuk sistemlerinde ve dinlerde toplumsal hayatın birlik ve bütünlüğünü sağlamaya yönelik düzenlemelerde esas obje olan aile, insanlık tarihi boyunca varolan ve değişmeler karşısında sürekliliğini her zaman koruyan bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır (Ayhan, 1991).

Aile, içimize kültür geçmişimizin, toplum kurallarının ilk yerleştiği, dünyadaki ilk çevremizdir. Doğal ve kültürel

her türlü gerçeğin ilk görüldüğü, gerçeklikle baş edilme-ye çalışılan yerdir. Dünya sahnesindeki ilk dekorumuz, oyuncularını tanıdığımız ilk yerdir. İlk güven, iletişim, paylaşım ortamıdır. Kısaca aile bir ilkler örgüsüdür. Sevgiyi, hayal kırıklığını, gücü, güçsüzlüğü, kendimizi, kendimiz olmayı, dilimizi ve daha birçok şeyi öğrendiğimiz ortamdır (İnam, 1990).

Bireyin ilk doğduğu andan itibaren başlayarak kendisini içinde bulunduğu ve toplumun kurallarını öğrendiği, bu kuralları özümlediği, yani ferdin sosyalleşmesinde birinci derecede etkili olan bir kurumdur. İnsan doğduğu andan itibaren kısa bir süre sonra mahalle, semt, okul, kasaba, şehir, ülke gibi gittikçe genişleyen çevrelerde ilişkilere girer. Bu ilişkilerin ilk öğrenildiği yer ailedir. Kişinin toplum hayatına hazırlanması ve kazandırılması, aile içinde eğitilip yönlendirilmesi ile gerçekleştirilir (Ayhan, 1991).

Çocuk eğitiminin bir bölümünü yuvalar ve okullar yüklenmiştir. Çocuk bir günlük yaşamının 1/4'ünü okulda, 3/4'ünü evinde geçirir. Bu açıdan bakıldığında, çocukların yetiştirilmesinde anne-babanın rolü oldukça önemlidir (Navaro, 1987). Anne babalar çocukları için en fazla pekiştirici kişilerdir ve çocuklar kendi anne babalarına yabancı kişilerden daha fazla tepki vermektedirler (Hanson ve Harris, 1986; Stewart, Conoley ve Rosenthal, 1985). Ayrıca anne baba ve çocuk arasındaki ilişkinin yoğunluğu ve süresi başkalarıyla kurulacak olan ilişkiden daha fazla ve etkilidir.

Çünkü anne babalar çocuklarıyla sürekli birlikte dirler ve eğitilmeleri durumunda da bu etkililiklerinin artırılmış olacağı belirtilmektedir (Kravetz, Katz ve Katz, 1990; Kanık, 1993).

Ailenin yukarıda belirtilen özelliklerini yerine getirebilmesi için eğitilmesi gerekmektedir (Ünlü, 1987). Bu doğrultuda aile eğitimi; ailelerin çocuklarını sağlıklı bir şekilde yetiştirebilmeleri için geliştirilmiş, organize edilmiş etkinliklerin tümünü kapsayan bir süreç olarak tanımlanabilir (Üstünoğlu, 1991).

Zihin Engelli Çocukların Aile Üzerindeki Etkisi ve Aile Eğitiminin Önemi

Aile için normal bir çocuğun doğumu bile aileye bir çok yenilikler ve alışılması zor olan durumlar getirmektedir. Doğan çocuğun engelli olması ise aile yaşantısındaki alışıla gelinmiş durumların ve evlilik ilişkilerinin bozulabilmesine neden alabileceği gibi (Kazak, 1987 ; Korn, Chess ve Fernandez, 1980), aileyi daha fazla sorunla karşı karşıya da bırakabilmektedir (Akkök, 1984). Bu durumun aile üzerinde bir takım olumsuzluklara ve farklılıklara yol açtığı belirtilmektedir (Bailey ve Simeonsson, 1988). Yaşanan olumsuzlukların nedenleri, (a) engelli çocuğun ailede yarattığı stres, karşılaşılan fiziksel, maddi ve psikolojik etmenler, (b) ailede engelli kız ve erkek kardeşin olması, (c) engelli çocuğun anne ve babasının üstlendiği roller, (d) kendilerini anlamayan uzmana rastlamaları ve (e) aile üyelerinin, arka-

daşlarının ve yakın çevredekilerin gösterdikleri tepkiler olarak belirtilmektedir. Anne - babanın karşı karşıya kaldığı olumsuzluklar ve farklılıkların strese neden olduğu belirtilmektedir (Seligman, 1984).

Zihin engelli çocuğa sahip olan her ailenin kendine özgü bir stres yaşadığı belirtilmektedir (Flynt ve Wood, 1989). Yaşanan stresin düzeyi aileden aileye farklılık göstermektedir (Akkök, Aşkar ve Karancı, 1992).

Aile için çocuk, anne - babanın bir takım hayal ve duygularını gerçekleştirme ve onların benlik algılarını olumlu olarak etkileme işlevini üstlenmektedir (Akkök, 1994). Yapılan bazı çalışmalara göre zihinsel engele sahip olan bir çocuğun süreklilik gösteren bakım ve eğitim gereksinimlerinin karşılanması ve geleceğinin güvence altına alınması ailede yoğun bir kaygı kaynağı oluşturarak ailenin ruh sağlığını etkilemekte ve uyum sağlamalarında güçlükler yaratmaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalar zihin engelli çocukların anne-babalarının benlik kavramlarına olan etkisinin olumsuz yönde olduğunu göstermektedir (Akkök, 1994; Akkök, Aşkar ve Karancı, 1992; Cummings, 1976; Kronenberg ve Thompson, 1990). Ailenin kendini hiçbir zaman engelli bir bireye anne-babalık etmeye hazırlamaması (Akkök, Aşkar ve Karancı, 1992), anne-babanın birbirlerine nedensel atıflarda bulunmaları, çocuğun özür tipi ve bağımlılık derecesi, aile yaşamına getirdiği sınırlılıklar, bireysel ödöl eksikliği, çevresel etkenler ve aile rehberliği alıp almamaları ailenin yaşadığı stres düzeyi üzerinde etkili ol-

maktadır (Akkök, Aşar ve Karancı, 1992; Hollroyd,1978; Wilker, 1981).

/Zihin engelli çocuğa sahip olan ailelerin kaygı ve endişe yaşamalarına, bir yandan zihin engelli çocuğun gelişim yetersizliklerinden kaynaklanan sağlık ve davranış sorunları ile uğraşmak zorunda kalmaları neden olmaktadır (Turnbull, 1984; Wilton, 1986). Diğer yandan zihin engelli çocuklarının tanılanma sürecinde güçlüklerle karşılaşmaları ailelerin bu tür duygular yaşamaları sonucunu doğurmaktadır (Donovan, 1988; Salisbury, 1987). Bunlara ailelerin alt sosyo ekonomik seviyeden gelmeleri, maddi ve fiziksel özellikler yönünden yetersiz olmaları da eklendiğinde bu tür duyguları daha şiddetli yaşamalarına neden olmaktadır (Dunlap, 1979). Ayrıca ailelerin sosyal çevre ile ilişkilerinin çok sınırlı olması, yalnızlık duygusu yaşamaları gibi nedenlerden dolayı da kaygı ve endişeleriyle başetmede güçlük yaşadıkları belirtilmektedir (McAndrew, 1976).

Zihin engelli çocukların eğitiminde anne-babanın ve diğer aile bireylerinin eğitilmesi de önem taşımaktadır (Özgür, 1991). Çünkü zihin engelli çocuğun da doğal ortamda olması gerektiği, bu doğal ortamın da ev ortamı olduğu yapılan çalışmalarda (Akkök, 1984) belirtilmektedir.

Zihin engelli çocuğun varolan eğitim programından edindiği becerileri aile çevresinin desteği olmadan kendi başına sürdürebilmesi veya geliştirebilmesi oldukça zordur (Kağıtçıbaşı, Bekman ve Sunar, 1993). Dolayısıyla ailenin

eğitilmesi, çocuğa sürekli destek verir hale getirilmesi hem aile hem de ocuk açısından önem kazanmaktadır (Kağitbaşı, Bekman ve Sunar, 1993). Çünkü hiçbir uzman çocuğun belli bir düzeye ulaşıbilmesinde ve doğal bir evre düzenlemede anne babanın yerini alamamaktadır.

Zihin engelli çocuğun ailesinin yaşıdığı kaygı endişe, stres ve benlik algısının olumluya çevrilmesinde sosyal desteğin önemli bir rol oynadığı dşnlmektedir. Yapılan alışmalar sosyal desteğin birey ve aile mutluluğu üzerinde özellikle zihin engelli çocuğu olan anne - baba üzerinde oldukça etkili olduğunu ortaya koymaktadır (McCubbin ve arkadaşları, 1980; Mitchell ve Trickett, 1980). Çünkü bu tür ebeveynlik oldukça sorunlu bir durumdur (Miller ve Sollie, 1980) ve birçok sorumluluğu da beraberinde getirmektedir (Dunts ve Trivette, 1986). Son zamanlarda yapılan araştırmalar sosyal desteğin ebeveynlik tutumları üzerinde (Crnic, Greenberg, Ragozin, Robinson ve Basham, 1983), ebeveyn - ocuk etkileşiminin şekli (Crnic, Greenberg ve arkadaşları, 1983; Crokenberg, 1981; Embry, 1980), anne babanın çocuklarından beklenti ve istekleri (Lazar ve Darlington, 1982), ocuk davranışları ve gelişimi (Crnic, Greenberg ve arkadaşları, 1983; Crokenberg, 1981) zerinde olumlu etkisinin olduğunu göstermektedir.

Zihin engelli çocukların aileleriyle yapılan çalışmalar bu ailelerin daha çok alt sosyo-ekonomik seviyeden geldiklerini göstermektedir (Hollroyd, 1978; Dunlop, 1979). Zihin engelli çocuğu olan ailelerin düşük sosyo-ekonomik düzey-

den gelmiş olmaları maddi özellikler açısından yetersiz olmaları sonucunu doğurmaktadır (Wilker, 1981). Bu grubu oluşturan ailelerin maddi güçlerinin sınırlı olması aile yapısı üzerinde bir takım olumsuzlukların oluşmasına neden olmaktadır (Bailey ve Simeonsson, 1988). Çünkü her aile çocuğuna en iyi olanakları sağlamak, onun gereksinimlerini en iyi şekilde karşılamak ister (Ünlü, 1987). Özellikle zihin engelli çocuğun doğumu ile ailenin sürekli sağlık kuruluşları ve doktorlara gitmesi, ileri aşamada gerekli eğitimi sağlayabilmesi, oyuncak ve araç-gereç alabilmede maddi olanaklarının yeterli olması gerekmektedir. Bu nedenlerden dolayı ailelerin bir takım sorunlar yaşadıkları belirtilmektedir (Bailey ve Simeonsson, 1988).

Ayrıca zihin engelli çocuğun doğumu ile aile yaşantısında bir takım değişimler gözlenir (Parke, 1986). Zihin engelli çocuğun doğumu ile aileler ne yapacaklarını, nereye gideceklerini, kime ne söyleyeceklerini, soracaklarını bilemezler ve bocalamaya başlarlar. Her zaman, her yerde zihin engelinin nasıl olduğuna yönelik sorularla karşı karşıya kalırlar (Gasel ve Kolsch,1981). Bu durumda aileler öncelikle engelli olmayan çocuklarına, aile büyüklerine, yakın arkadaşlarına ve komşularına bilgi vermek, açıklama yapmak durumunda kalırlar (Bailey ve Simeonsson 1988). Çünkü sürekli etkileşim halinde buldukları kişilerle paylaşım geçmek aileleri rahatlatacak, güvenlerini sağlamaya neden olacaktır (Bailey ve Simeonsson, 1988).

Zihin engelli çocukların doğumu ile aile bireylerinin etkileşimleri, paylaşımları azalmakta, görev ve sorumluluklarda farklılaşmalar gözlenebilmektedir (Kazak, 1986). Zihin Engelli çocuğun yaptığı olumsuz etkinin babaya oranla daha çok anne üzerinde görüldüğü belirtilmektedir (Cummino, 1976). Bunun sebebi olarak da babanın maddi durumla ilgilenmesi, annenin ise zamanın büyük bir bölümünü evde, zihin engelli çocukla geçiriyor olmasından kaynaklanmaktadır (Kazak, 1986).

Ailenin zihin engelli çocuğuna yönelik gerekli bilgiyi edinmesi ile (Turnbull, 1983; Wiegerink, Hocutt, Posante, Loro ve Bristol, 1980; Andrews ve arkadaşları, 1982) çocuğun daha rahat ve sağlıklı gelişmesi, anne-babanın etkinliğinin artması, anne-babanın duygusal yönden daha sağlıklı olması ve eğitim programının uygulanıp geliştirilmesinin kolaylaşması (Cone, Delawyer ve Wolfe, 1985) sağlanmıştır. Bunun çocuk ve ebeveynler arasında (Cath, Gurwitt ve Ross, 1982; Lamb, 1981; Maccoby ve Martin, 1983), eşit (Waters, Wippman ve Sroufe, 1979) bir ilişkinin oluşmasına neden olduğu da belirtilmektedir. Bu etkileşim bilişsel yeteneklerin (Bee ve arkadaşları; 1982, Ramey, Farran ve Campbell, 1979), dilin (Bruner, 1977), sosyal becerilerin (Maccoby ve Martin, 1983; Tronick ve Gianinon, 1986) ve duygusal kararlılığın (Cicchetti ve Serafica, 1981) gelişmesinde, açık ve esnek çocuk yetiştirmede (Saugter, 1983) etkili olduğu söylenebilir.

Dünya'da Aileye Yönelik Yasal Alt Yapı ve Uygulamalar

Birleşmiş Milletler'in (1969) yayınladığı bildiride, ailelerin güçlü ve sağlam temellere dayanması, ekonomik sıkıntılar ve sosyal çevrenin yarattığı gerginlikler ile yıpranarak dağılmaması gerektiği fikri benimsenmiştir. Bu amaçla yönelik olarak da, geleneksel koruma önlemlerinden mahrum kalmış, küçülmüş, özellikle özürlü çocuk ve yaşlı gibi özel ilgiye gereksinimi olan kimselerin aileleri ile birlikte gözetilmesini sosyal bir görev olarak benimseyen yasal yapılanma gerçekleştirilmiştir.

MacBride (1989) 70'li yıllarda yalnız zihin engelli çocuğun değil ailesinin de eğitime alınmasının gereğini vurgulamıştır. 1980'lerde ise aile destek programlarının geliştirilmesi yönünde önemli bir hareket olmuştur (Weissbourg, 1983). Bu dönemde uygulanmaya konan kapsamlı ebeveyn eğitim programları, tüm aile yaşamını göz önüne alarak bütün gereksinimlerin karşılanmasını içerecek şekilde düzenlenmiştir (Powell, 1986).

Amerika Birleşik Devletlerinde çıkarılan 99/457 nolu Kanunla (Bailey ve Simeonsson, 1988) engelli bir çocuğa sahip olan anne-babaların psikolojik, sosyal ve maddi gereksinimleri açısından desteklenmeleri yasal olarak sağlanmaya çalışılmıştır (Dunts ve Trivette, 1988; Kanık, 1993).

Yasal yapılanma sonrasında bu alanda yapılan çalışmalarda, anne-babaların kişilik özellikleri (Wolfe, Narayan ve Moyes, 1988), stresleri (Flynt ve Wood, 1989), benlik yapıları (Cummings, 1976), maddi ve fiziksel özellikleri (Dunlap, 1979), sosyal çevre ile ilişkileri (McAndrews, 1976) ve evlilik ilişkileri (Kazak, 1987) incelenmiştir. Ayrıca anne-babalar için çocuğa ve kendilerine ait sorunlarla başa çıkabilmelerini sağlamak amacıyla psikolojik danışma grupları oluşturulmuştur (Davis, 1985; Powell, 1986; David ve Rush-ton, 1991). Annelerin çevreden aldıkları destek araştırılmış (McAndrews, 1976; Hill ve Harris, 1991), çocukları ile etkili iletişim kurabilmelerini sağlamak amacıyla anne-baba eğitim programları hazırlanmıştır (Baker ve Brighman, 1984; Baker ve McCurry, 1984). Anne-babaların çocuklarına yeni beceriler öğretebilmeleri amacıyla çeşitli öğretme becerileri kazandırılmaya çalışılmıştır (Rosenberg ve Robinson, 1985).

Türkiye'de Aileye Yönelik Yasal Alt Yapı ve Uygulamalar

İçinde bulunduğumuz asrın en büyük özelliği teknolojik, politik ve sosyal gelişmelerin süratidir. Bu süratli değişme dünyanın pek çok bölgesinde sosyal bünye, manevi değerler, politik düşünüş üzerinde derin etkiler yaratarak en çok aileyi zor durumda bırakmıştır (Danişoğlu, 1991).

Aileye verilen önem açısından Türkiye'ye baktığımızda ise; Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının (1982) 41. Maddesi

şöyle der: "Aile Türk toplumunun temelidir. Devlet ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar" denilmektedir. Bu madde çok açık şekilde devlete, aileyi koruma, güçlendirme ve refah seviyesini artırma görev ve sorumluluğunu yüklemektedir.

Anayasada olduğu gibi, kalkınma planlarında da aileye büyük önem verilmektedir. Nitekim, 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı ilkelerine göre, sosyal ve ekonomik politikalar açısından temel birim "aile ünitesi" dir. Ailenin maddi ve manevi varlığının geliştirilmesi ile sosyal hizmetlerin yararlandırılması (DPT, 1991) ifadesi yer almaktadır.

Ülkede yaşayan ve hiç bir ayırım gözetmeksizin tüm insanları kapsayan bu yasaların yanı sıra özellikle engelli bireylere yönelik de bir takım yasalar oluşturulmuştur. Yine bu bağlamda özel eğitimi gerektiren çocuğa sahip aileler de yasal düzenleme içerisine alınmıştır.

Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliğinin 15. madde (f) bendinde "... araştırma, bilgi toplama, inceleme, rehberlik ve terapi safhalarında aile... ile iş birliği yapılması"; öngörülmekte, ayrıca 18. madde (d) bendinde "veliye yönelik broşür, kitap v.b. yayınlarla rehberlik edilmesi gerekliliği" de belirtilmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı "Zihin Özürlü Çocukların Eğitim Uygulamaları Yönetmeliği'ne (1992) aile eğitimi ile doğrudan ilgili 22. madde konmuştur. Söz konusu madde ile "... ai-

le eğitimi için uygun zaman ayrılması ve faaliyetlerin üniversite, sağlık kuruluşları ve rehberlik ve araştırma merkezleri ile iş birliği içinde yapılması " öngörülmektedir.

Bunların dışında Eğitilebilir Çocuklar İlkokul Programının eğitim öğretim ilkeleri ve amaçlarında aile ve yakın çevre ile işbirliğinden söz edilmektedir. Fakat aile eğitiminin nasıl, hangi amaçla, kimler tarafından ve hangi boyutta yapılacağı belirtilmemiştir.

Ülkemizde aile eğitimini hedef alan çalışmalar 80'li yıllarda başlamıştır. Bu çalışmalarda diğer ülkelerde olduğu gibi anne-babaların stresleri (Akkök, 1989; Kuloğlu-Aksaz, 1991), benlik yapıları (Akkök, 1994), özürlü kardeşi olan normal çocukların özellikleri (Şen, 1992; Günayer, 1992) ele alınmış, engelli çocuğa beceri kazandırmaya, problem olan davranışların azaltılmasını sağlamaya yönelik programlar hazırlanmıştır (Akkök, 1984; Kargın, 1990; Sucuoğlu, Küçüker ve Kanık, 1991; Sucuoğlu, Kuloğlu-Aksaz, 1992; Sucuoğlu, Küçüker ve Kanık, 1994). Ayrıca anne ve öğretmenlerin görüşlerine göre zihin engelli çocuğun öncelikli eğitim gereksinimleri belirlenerek karşılaştırılması yapılmış ve belirlenen farklılıkların hazırlanan eğitim/psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetleri ile giderilmesi yönünde çalışmalara yer verilmiştir (Akıncı, 1992).

Gereksinim Belirlemenin Önemi

İnsanlara yardım etmeyi amaçlayan programların tümü toplumun gereksinimlerine göre geliştirilmektedir. Progra-

mın başarısı bu gereksinimlerin ne kadar uyumlu olduğuna bağlıdır. Bu nedenle gereksinimlerin değerlendirilmesi, hizmetlerin sunulması, kaynakların etkin olarak dağıtılması için yapılan program-planlama sürecinin ilk adımıdır (Cook, 1989).

Aile eğitim programı hazırlayan planlamacıların, eğitim programlarını hazırlarken anne-babaların gereksinimlerini (Bailey ve Simeonsson, 1988) karakteristik özelliklerini, sosyo-ekonomik düzeylerini (yaşam koşullarını) (Berkman, 1990; Powell, 1986), buldukları etnik gruplarını, farklı kültürel yapılarını, tercihlerini (Sontag ve Schacht, 1994), inançlarını (Berkman, 1990) gözönünde bulundurmaları gerekmektedir.

Gereksinim, çok değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Aile eğitimi sözkonusu olduğunda gereksinim, aile eğitim programına temel oluşturacak eğitim gereksinimi olarak düşünülmelidir. Atwood ve Elis (1971) eğitimsel gereksinimleri varolan eksiklik ya da yoksunluk olarak belirtmekte ve bu görüşü Monette (1977) de desteklemektedir. Cook (1989) gereksinimi, bireyin gerçek durumu ile isteklerinin farklılığından kaynaklanan göreceli bir kavram olarak tanımlamaktadır.

Arcambault (1957)' a göre eğitimsel deneyimlerin planlanmasında özellikle iki tür gereksinim önem taşımaktadır. Bunlar, algısal ve gerçek gereksinimlerdir. Bu iki tür gereksinim eğitim etkinliklerinin geliştirilip, uygulanma-

sında ölçüt oluşturmaktadır. Tüm bunlara ek olarak bir de atfedilen gereksinimlerden söz edebiliriz ki, bunlar da bir gözlemci tarafından birey adına belirlenen gereksinimler (Grobowsky, 1982) olarak belirtilmektedir.

Engelli çocuğu olan her ailenin, her anne babanın gereksinimleri birbirinden farklıdır. Ancak bu gereksinimler birkaç grupta toplanabilir. Turnbull ve Trunbull (1986), ailelerin gereksinimlerini belirlemek amacıyla geliştirdikleri Aile Bilgi Tercih Envanteri'nde (Family Information Preference Index) aile gereksinimlerini; çocukla çalışma, uzmanlarla işbirliği yapma, gelecek için planlar hazırlama, ailenin rahatlaması için yardım/destek bulma ve kullanma konularında olmak üzere beş grupta toplamışlardır.

Aile gereksinimlerini belirleme konusunda yapılan bir başka çalışmada anne baba gereksinimleri; bilgi gereksinimi, destek gereksinimi, maddi gereksinimler, çocuğun durumunu diğerlerine açıklayabilme, ailenin işleyişi ve toplumsal hizmetlerle ilgili gereksinimler olarak gruplanmıştır (Bailey ve Simeonsson, 1988). Araştırmacılar, erken eğitim programına katılan anne babaların gereksinimlerini, önceliklerini belirlemek amacıyla Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracını (Family Needs Survey) geliştirmişler ve 34 anne babaya uygulayarak anne babaların en fazla / en az gereksinim duydukları alanları belirlemişlerdir. Hem annele- rin hem babaların bir beceri öğretme, çocuk için uygun kurum bulma, diğer anne babalar hakkında yazılı materyal okuma alanlarında ortak gereksinimleri olduğu belirlenmiş-

tır. Annelerin ayrıca çocuğun özürü hakkında bilgi, diğer ane babalarla tanışma konuşma, kendileri için zaman ayırma ve maddi yardım konularında gereksinimleri olduğu gözlenmiştir. Çocuğun öğretmeni ve terapistiyle görüşme, çocuğa uygun doktor bulabilme, kilise/sinagog'ta çocuğa bakacak kişi bulma ve iş bulabilme konularında annelerin %10'dan azının gereksinim gösterdikleri bulunmuştur. Ayrıca çalışmada Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracının farklı özür ve yaş grubundaki çocukların anne babalarına uygulanması, ayrıca faktör analizi yapılarak aracın istatistiksel bütünlüğünün sağlanması önerilmiştir.

Gereksinimlerin değerlendirilmesi oldukça önem taşımaktadır. Çünkü gereksinimlerin tam olarak anlamlandırılmadığı durumlarda ya da açık ve kapsamlı bir ifade olarak yer almadığı takdirde birincil derecede önem taşımayan gereksinimler çok önemli olarak görülebilir (MacDevitt ve MacDevitt, 1987; Siegel, Attkinson ve Cohn, 1977). Dolayısıyla gereksinimlerin değerlendirilmesinde ayrıntılı hazırlanmış programların oluşturulması ve geliştirilmesi önemli bir yer tutmaktadır (Powell, 1986).

(Gereksinim değerlendirme; gereksinim duyulan noktaların (Okcabol, 1987) bir öncelik sıralamasının yapılması (Goodwin ve Driscall, 1984; Cook, 1989; Kaufman ve English, 1976; Okcabol, 1987) varolan sosyal hizmet koşullarına kanalize edilmesi (Cook, 1989) ve en yüksek öncelik sırasına sahip olanın çözümü için en önce harekete geçilmesi (Kaufman ve English, 1976) olarak tanımlanabilir.)

Eğitime olan gereksinim ve eğitimden elde edilecek yararlaraya y6nelik ilk alışma J. Dewey tarafından gerçekleştirilmiştir (Atwood ve Elis, 1971). Bailey ve Simeonsson (1988)'un yaptığı çalışmada engelli çocuğu olan anne-babaların gereksinimleri aşağıda verilen başlıklar altında incelenmiştir. (L)

Bilgi Gereksinimi : 6ncelikli gereksinimler arasında ailelerin çocukları hakkında bilmeleri gereken bilgiler gelmektedir (Cirillo ve Sorrontino, 1986). Bu bilgiler arasında, daha iyi anna-baba olma (Sontag ve Sontag, 1994), çocukları ile nasıl iletişim kurmaları gerektiği ve 6đretim çalışmalarını nasıl gerçekleştirmeleri gerektiği (Rosenberg, Robinson ve Berkman, 1984), hangi hizmetlerden yararlanabilecekleri (Sontag ve Sontag, 1994), şu an için veya gelecekte hizmetleri nasıl elde edebilecekleri (Ayer, 1984) yer almaktadır.

Destek Gereksinimi : Ailenin yaşadığı strese destek verilmesi gerekmektedir (Bailey ve Simeonsson, 1989; Kazak ve Marvin, 1984; Dunts ve Trivette, 1986). Bu kapsamda, engelli ocuk aileleriyle bir araya gelme, uzmanlarla g6r6şme (Holland ve Hattersly, 1980); eşin, arkadaşların, akrabaların, komşuların (Cooke ve Lawton, 1984) ve de dini g6revlilerin desteğini sağlama (Bailey ve Simeonsson, 1988) 6ncelikli gereksinimler arasında yer almaktadır.

Diğerlerine Açıklama Yapma : Ailenin, çocuğunun durumunu (Simeonsson ve Bailey, 1986), aile b6y6klerine (Gabel

ve Kotsch, 1981), eşe (Parke, 1986) ve diğer çocuklara, arkadaşlara, komşulara ve yabancılaraya açıklayabilmesine (Bailey ve Simeonsson, 1988) yönelik konularını içermektedir.

Toplumsal Hizmetler : Ailenin yalnızca ulaşılabilir sosyal hizmetler hakkında bilgi edinmesi yeterli değildir (Ayer, 1984). Çünkü anne-babaların varolan hizmetlerden yararlanması gerekmektedir. Bu hizmetlere ulaşabilmeleri için de yardıma gereksinim duymaktadırlar (Mac Eachron, Pensky ve Hawes, 1986). Sosyal hizmetler kapsamına, tıbbi hizmetler, çocuğun diş sağlığını ve güvenliğini sağlama, çocuk bakıcısı, dinlenme hizmetleri ve din hizmetleri girmektedir (Bailey ve Simeonsson, 1988).

Maddi Gereksinimler : Bu gereksinimler beslenme, giyim, ev kurma ve iş durumundan dolayı taşınma masrafları gibi basit gereksinimlerden, çocuğun sağlık ve eğitimi ile ilgili özel gereksinimlerinin giderilmesini sağlamaya kadar olan maddi gereksinimleri kapsamaktadır (Bailey ve Simeonsson, 1988).

Ailenin İşlevi : Bu bölüm anne-babanın, tüm ailevi durumları kapsayan konularda duyduğu yardıma gereksinimini işaret eder. Ailenin sorun çözmesi, aile içi dayanışma, rol dağılımı ve yaratıcı aktiviteleri içerir (Bailey ve Simeonsson, 1988).

Bailey ve Simeonsson (1988)'ın geliştirip uyguladığı Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı, Bülbin Sucuoğlu (1994) tarafından Türkçeye uyarlanıp faktör analizi yapıl-

mış, güvenilirliği hesaplanmış ve engelli çocuğu olan 44 anne ile 45 babaya uygulanarak temel gereksinimler ve bu gereksinimleri etkileyen temel etmenler bulunmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucunda, anne babaların sekiz madde için ortak gereksinim ifade ettikleri, özellikle bilgi gereksiniminin anne ve babaların çoğunluğu tarafından temel gereksinim olarak belirtildiği görülmüştür. Annelerin % 90,9'u, benzer özellikte çocuğu olan anne babalar hakkında yazılı materyal okuma gereksinimini, babaların % 84'ü ise çocuğa bazı becerileri öğretebilme konusunda bilgi gereksinimini öncelikli gereksinim olarak ifade etmişlerdir. Aracın açık uçlu sorusundan anne babaların özel gereksinimleri hakkında ayrıntılı bilgi toplanabilmiş, çoğunluğunun çocuğun okula gidip gelebilmesi için servis ve çocuk için tüm gün okulu, ailenin temel gereksinimleri olarak belirttikleri görülmüştür.

Ailelerin gereksinimlerini belirlemeye yönelik Sucuoğlu'nun yapmış olduğu çalışma dışında başka bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Fakat Sucuoğlu'nun örnekleminin ve ele aldığı değişkenlerin sınırlı olması bizi daha geniş bir küme ile daha geniş değişkenleri ele almaya yöneltmiştir.

AMAÇ

Bu araştırmanın amacı zihin engelli çocuğu olan ailelerin (anne ve babaların) gereksinimlerini ve bu gereksinimlerle ilişkili değişkenleri belirlemektir. Bu amaçla aşığıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

I. Zihin engelli çocuğu olan ailelerin (anne ve babaların) gereksinimleri nelerdir?

- A) Maddi gereksinimleri
- B) Açıklama yapma gereksinimleri
- C) Bilgi gereksinimleri + Ailenin bilgilendirilmesi
- D) Ailenin işleyişine ilişkin gereksinimleri
- E) Destek gereksinimleri
- F) Toplumsal hizmet gereksinimleri

II. Aileyle ilişkin değişkenler yönünden ailelerin gereksinimleri farklılık göstermekte midir?

- A. Anne ya da Baba Oluşu
  - a) Maddi gereksinim ✓
  - b) Açıklama yapma gereksinimi
  - c) Bilgi gereksinimi
  - d) Ailenin işleyişine ilişkin gereksinim
  - e) Destek gereksinimi
  - f) Toplumsal hizmet gereksinimi

B. Anne-Babanın Yaşı

- a) Maddi gereksinim
- b) Açıklama yapma gereksinimi
- c) Bilgi gereksinimi
- d) Ailenin işleyişine ilişkin gereksinim
- e) Destek gereksinimi
- f) Toplumsal hizmet gereksinimi

C. Anne-Babanın Eğitim Durumu

- a) Maddi gereksinim
- b) Açıklama yapma gereksinimi
- c) Bilgi gereksinimi
- d) Ailenin işleyişine ilişkin gereksinim
- e) Destek gereksinimi
- f) Toplumsal hizmet gereksinimi

D. Evdeki Çocuk Sayısı

- a) Maddi gereksinim
- b) Açıklama yapma gereksinimi
- c) Bilgi gereksinimi
- d) Ailenin işleyişine ilişkin gereksinim
- e) Destek gereksinimi
- f) Toplumsal hizmet gereksinimi

E. Engelli Çocuk sayısı

- a) Maddi gereksinim
- b) Açıklama yapma gereksinimi

- c) Bilgi gereksinimi
- d) Ailenin işleyişine ilişkin gereksinim
- e) Destek gereksinimi
- f) Toplumsal hizmet gereksinimi

F. Yakın Çevrede Engelli Bir Bireyin Olması

- a) Maddi gereksinim
- b) Açıklama yapma gereksinimi
- c) Bilgi gereksinimi
- d) Ailenin işleyişine ilişkin gereksinim
- e) Destek gereksinimi
- f) Toplumsal hizmet gereksinimi

III. Çocuğa ilişkin Değişkenler yönünden ailelerin gereksinimleri farklılık göstermekte midir?

A. Zihin Engelli Çocuğun Yaşı

- a) Maddi gereksinim
- b) Açıklama yapma gereksinimi
- c) Bilgi gereksinimi
- d) Ailenin işleyişine ilişkin gereksinim
- e) Destek gereksinimi
- f) Toplumsal hizmet gereksinimi

B. Zihin Engelli Çocuğun Cinsiyeti

- a) Maddi gereksinim
- b) Açıklama yapma gereksinimi

- c) Bilgi gereksinimi
- d) Ailenin işleyişine ilişkin gereksinim
- e) Destek gereksinimi
- f) Toplumsal hizmet gereksinimi

Araştırmanın Önemi

Bugün ülkemizde, zihin engelli çocuğun olan ailelere götürülen hizmetler oldukça sınırlıdır. Özellikle zihin engelli çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin sistematik olarak değerlendirilmesine yönelik araştırmalara rastlanmamaktadır. Bu konuyla ilgili yalnızca Bülbin Sucuoğlunun sınırlı bir örneklem grubuyla ve sınırlı değişkenlerle yaptığı araştırmaya rastlanmaktadır. Dolayısıyla bu araştırma böyle bir konuyu bu genişlikte ve fazla sayıda değişkenle incelemesi nedeniyle bilimsel açıdan önem taşımaktadır.

Bu araştırmanın bulguları, ailelerin gereksinimlerinin ortaya çıkarılmasında, programın hazırlanması ve uygulanmasında, zihin engelli çocuğu bulunan ailelere ve aile eğitimi verecek uzmanlara yol gösterebilir. Bu da araştırmanın uygulama açısından önemini göstermektedir.

Sayıtlar

Bu araştırmada şu temel sayıtlardan hareket edilmiştir.

1. Araştırmaya katılan deneklerin tümü, AGBA'nı yanıtlarken içten ve gerçek grüşlerini yansıtmışlardır.

2. Veri toplama aracı olarak kullanılan AGBA'nın araştırmanın amaçlarını gerçekleştirmede yeterli niteliktedir.

Sınırlılıklar

1. Bu araştırma 1995-1996 yılında Eskişehir il merkezinde zel eğitim kurumlarına devam eden zihin engelli çocukların aileleri (anne ve babaları) ile sınırlıdır.

2. Araştırmada ailelerin gereksinimlerinin toplanması, Bailey ve Simeonsson (1988) tarafından geliştirilen ve Sucuoğlu (1994) tarafından Türkçeye uyarlanan Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı (AGBA) ile sınırlıdır.

BÖLÜM II

YÖNTEM

Bu bölümde sırasıyla araştırma modeline, araştırma evrenine, verilerin toplanmasına ve işlenmesine yer verilmiştir.

Araştırma Modeli

Araştırmada, zihin engelli çocuğu olan ailelerin (anne ve babaların) gereksinimlerinin neler olduğunu ortaya koyacak olan betimsel bir nitelik taşımaktadır.

Evren ve Örneklem

1995-1996 yılında Eskişehir il merkezinde zihinsel engelli çocuklara hizmet veren ilkokul bünyesinde özel eğitim sınıfları, Avukat Lütfi Ergökmen Anaokulu, İlkokulu, Meslek okulu ve Mesleki Eğitim Merkezi ve Anadolu Üniversitesi Engelliler Entegre Yüksekokulu Zihin Engelliler Eğitim Merkezi bulunmaktadır.

Özel sınıflara devam eden öğrenci sayısı 250, Avukat Lütfi Ergökmen Anaokulu, İlkokulu, Meslek okulu ve Mesleki Eğitim Merkezine devam eden öğrenci sayısı 85 ve Anadolu Üniversitesi Engelliler Entegre Yüksek okulu Zihin Engelliler Eğitimi Merkezine devam eden öğrenci sayısı 35'dir. Bu çocukların anne ve babalarının tamamı araştırma kapsamına alınmıştır. Bu durumda toplam 746 anne ve baba olması

beklenmektedir. Uygulamada tüm anne ve babalara öğretmenler aracılığıyla ulaşılmıştır. Ancak bunlardan 378'inden yanıt alınmıştır. Dolayısıyla araştırma grubunu 190 anne ve 188 baba oluşturmaktadır.

Veriler ve Toplanması

Zihin Engelli çocuğu olan anne ve babaların gereksinimlerini belirleyebilmek amacıyla Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı (AGBA) kullanılmıştır.

Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı (AGBA):

Araç iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde engelli çocuğa ve ailesine ilişkin temel bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde ise Bailey ve Simeonsson (1988) tarafından geliştirilen ve Sucuoğlu tarafından Türkçeye uyarlanan araca yer verilmiştir.

Bailey ve Simeonsson tarafından geliştirilen Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı (AGBA); maddi gereksinimler, diğerlerine açıklama yapma gereksinimleri, bilgi gereksinimleri, ailenin işleyişine yönelik gereksinimler, destek gereksinimleri ve toplumsal hizmetlerle ilgili gereksinimlerinin yer aldığı altı gruptan oluşmaktadır.

Bailey ve Simonsson tarafından geliştirilen 35 maddelik araçta, maddi gereksinimler 6 madde, diğerlerine açıklama yapma gereksinimleri 5 madde, bilgi gereksinimi 7 madde, ailenin genel işleyişine ilişkin 4 madde, destek gereksinimi 8 madde ve toplumsal hizmetlerle ilgili

gereksinimler 5 madde yer almaktadır. AGBA 'nın sonunda ise "Lütfen ailenizin en temel beş gereksiniminizi sıralayınız." açık uçlu sorusu yer almaktadır.

Bu soruya yer verilmesinin nedeni, birinci bölümde verilmeyip de aile için oldukça önemli olan bir takım özel gereksinimlerin belirlenebilmesine ve verilen yanıtların birinci bölümde yer alan maddelerle benzer özellikler gösterip göstermediğini belirlemeye yöneliktir.

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerini belirleyebilmek için kullanılan AGBA Likert tipi 3'lü bir dereceleme içerir. (1) Kesinlikle Hayır (bu durum ailenin o maddeyle ilgili herhangi bir gereksinimi olmadığını), (2) Emin Değilim (bu durum ailenin o maddeyle ilgili herhangi bir gereksinimi olup olmadığı konusundaki kararsızlığını), (3) Kesinlikle Evet (bu durum ise ailenin o maddeyle ilgili gereksinimi olduğunu) belirtmektedir.

AGBA ile elde edilen verilerin tutarlılığı, 6 ay ara ile yapılan test-tekrar test yöntemiyle araştırılmış ve iki değerlendirme sonucunda elde edilen puanların korelasyonu anneler için $r = .67$, babalar için $r = .81$ olduğu bulunmuştur.

Sucuoğlu (1994) tarafından Türkçeye uyarlanan AGBA'nın faktör analizi 89 anne-babadan alınan yanıtlarla gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla SPSS istatistik alt programı olan faktör analizi programı kullanılmıştır. Faktör analizinde Principal Component modeli ve ardından Varimax rotasyonu kullanılmış, analiz sonucunda ortaya çıkan

faktörlerin tümünün Eigen değerlerinin 1'den büyük olduğu görülmüştür.

Sucuoğlu (1994)'nin yaptığı uyarlama çalışmasında Bailey ve Simeonsson'ın yaptığı çalışmaya oranla her bir gruptaki madde miktarı açısından farklılıklar görülmektedir. Bunlar: bilgi gereksinimi 5 madde, destek gereksinimi 4 madde, çevredekilere açıklama yapma gereksinimi 4 madde, toplumsal hizmetlerle ilgili gereksinimler 2 madde, maddi gereksinimler 5 madde ve ailenin genel işleyişine ilişkin 4 maddedir. Dolayısıyla yapılan faktör analizi sonucunda AGBA altı grupta toplanan 24 maddeden oluşan bir araca dönüşmüştür.

Sucuoğlu'nun yaptığı uyarlama çalışmasının sonunda ise “ Lütfen ailenizin en temel 5 gereksiniminizi sıralayınız “ açık uçlu sorusu Bailey ve Simeonsson'un çalışmasındaki gibi aynen yer almaktadır.

AGBA'nın güvenilirliği ise Cronbach iç tutarlılık katsayısı ile hesaplanmış ve bu değer .90 bulunmuştur.

Uygulama

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerini belirleyebilmek için zihin engelli çocukların devam ettiği okullardaki özel sınıf öğretmenleri ve Avukat Lütfi Ergökmen Anaokulu, İlkokulu, Meslek okulu ve Mesleki Eğitim Merkezinde çalışan özel eğitim öğretmenleri ile çalışma zamanları dışında Eskişehir Rehberlik ve Araştırma Merke-

zinde, Anadolu Üniversitesi Engelliler Entegre Yüksekokulunda çalışan özel eğitim öğretmenleri ile de kendi okullarında toplantı gerçekleştirilmiştir.

Toplantıda öğretmenlere (a) araştırmanın amacı, gerekçesi anlatılarak, (b) veri toplama aracı hakkında bilgi verilip, (c) AGBA'nı öğrencilerinin anne-babalarına uygulamaları istenmiştir. Bilgilendirme işlemi araştırmacının kendisi tarafından yapılmıştır.

Özel Eğitim öğretmenleri ile gerçekleştirilen toplantıdan 10 gün sonra araştırmacı okulları dolaşarak öğretmenlerden zihin engelli çocuğu olan anne babalara uyguladıkları AGBA'ları geri alınmıştır.

Verilerin değerlendirilmesi toplam puan alınarak gerçekleştirilmiştir. Puanlamada "Hayır" yanıtı 0 olarak, "Emin Değilim" yanıtı 1 olarak, "Evet" yanıtı ise 2 olarak alınmıştır. Ailelerin AGBA'ndan aldıkları toplam puanlar ve herbir gereksinim grubundan aldıkları toplam puanlar hesaplanmıştır.

Verilerin Çözümlemesi

AGBA ile elde edilen verilerin işlenmesi, hesaplanması ve değerlendirilmesi araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. AGBA'nda her bir maddeye verilen yanıtların bir dökümü yapılmıştır. Bu dökümün sonuçlarından yararlanılarak, yüzdeler hesaplanmaları, parametrik verilere ilişkin grup ortalamaları arasındaki farkların önem kontrolünde t testi, ikiden fazla grup ortalamasının karşılaştırılmasında ise tek yönlü varyans analizi hesaplanmaları kullanılmıştır.

BÖLÜM III

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, zihin engelli çocuğu olan ailelerin (anne ve babaların) gereksinimlerine ve belirlenen gereksinimlerle ilişkili değişkenlere yönelik bulgulara yer verilmiştir. Bulgular araştırmanın amacı bölümünde de belirtilen sonuçlara paralel olarak ele alınıp değerlendirilmiştir.

I. Zihin Engelli Çocuğu Olan Ailelerin (Anne ve babaların) Gereksinimleri

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimleri amaç bölümünde belirtildiği üzere maddi, diğerlerine açıklama yapma, bilgi, ailenin işleyişı, destek ve toplumsal hizmet boyutlarında ele alınmıştır.

A. Maddi Gereksinimler

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin maddi gereksinimlerine ilişkin verdikleri yanıtlar Çizelge 1'de görölmektedir.

ÇİZELGE 1

AİLELERİN MADDİ GEREKSİNİMLERİNE İLİŞKİN MADDELERE VERDİKLERİ YANITLARIN DAĞILIMI

GEREKSİNİMLER	EVET		EMİN DEĞİLİM		HAYIR		Σn
	n	%	n	%	n	%	
MADDİ GEREKSİNİMLER							
1. Yiyecek, ev kirası, tıbbi bakım, giyim, ulaşım gibi masraflarımı karşılayabilmek için maddi yardıma gereksinim duyuyorum.	170	46	15	4	185	50	376
2. Çocuğum için gerekli olan özel araçları sağlayabilmek için maddi yardıma gereksinim duyuyorum.	185	49	29	8	165	43	379
3. Çocuğumun terapi, özel eğitim, bakım ve bu gibi masraflarını karşılayabilmek için maddi yardıma gereksinim duyuyorum.	219	58	24	6	135	36	378
4. Çocuğumun gereksinimi olan oyuncakları alabilmek için yardıma gereksinim duyuyorum.	154	41	25	7	196	52	375
5. Zaman zaman çocuğuma bakan bakıcıya para ödeyebilmek için yardıma gereksinim duyuyorum.	69	20	23	7	259	73	351

Çizelge 1, zihin engelli çocuğu olan ailelerin maddi gereksinimlere verdikleri yanıtların dağılımını yansıtmaktadır. Maddi gereksinimlere yönelik ailelerin oldukça kesin yanıtlar verdikleri, bu konu ile ilgili kararsız olmadıkları göz-

lenmektedir. Ailelerin (n=219) % 58'i özellikle terapi, özel eğitim, bakım gibi masraflarını karşılayabilmede gereksinimleri olduğunu ifade etmektedirler. Buna karşılık ailelerin (n=259) %73'ü çocuklarına bakacak özel bir bakıcıya gereksinim göstermediklerini ifade etmişlerdir. Bunun sebebi olarak ise annelerin daha çok ev hanımı olması, çocukların bakımı ile kendilerinin ilgilenmesi ailelerin bu maddeye yönelik gereksinimlerinin pek fazla olmamasına neden olduğunu söyleyebiliriz. Daha önceki bölümlerde de değinildiği gibi zihin engelli çocuğu olan aileler düşük sosyo-ekonomik kesimden gelmektedirler. Fakat buna rağmen Çizelge 1 aileler için maddi gereksinimlerin yeterince önemli bir gereksinim alanı teşkil etmediğini göstermektedir. Bu sonuç doğrultusunda Sucuoğlu'nun verileri incelendiğinde de oldukça yakın sonuçların yer aldığı söylenilebilir.

B. Diğerlerine Açıklama Yapma Gereksinimi

Zihin engelle çocuğu olan ailelerin diğerlerine açıklama yapma gereksiniminde yer alan maddelere verdikleri yanıtların dağılımı Çizelge 2'de görülmektedir.

ÇİZELGE 2
AİLELERİN DİĞERLERİNE AÇIKLAMA YAPMA
GEREKSİNİMLERİNE İLİŞKİN MADDELERE VERDİKLERİ
YANITLARIN DAĞILIMI

DİĞERLERİNE AÇIKLAMA YAPMAK	EVET		EMİN DEĞİLİM		HAYIR		Σn
	n	%	n	%	n	%	
6. Eşimin çocuğumun durumunu anlayabilmesi ve kabullenebilmesi için daha fazla yardıma gereksinim duyuyorum.	147	40	37	10	183	50	367
7. Çocuğumun durumunu eşime ve eşimin ailesine açıklayabilmek için daha fazla yardıma gereksinim duyuyorum.	120	33	30	8	218	59	368
8. Çocuğumun durumunu kardeşlerine açıklayabilmek için daha fazla yardıma gereksinim duyuyorum.	131	35	31	8	215	57	377
9. Ailem içinde problemlerim hakkında konuşabileceğim birisine gereksinim duyuyorum.	156	42	26	7	191	51	373

Çizelge 2, zihin engelli çocuğu olan ailelerin diğerlerine açıklama yapma gereksinimlerine verdikleri yanıtların dağılımını yansıtmaktadır. Diğerlerine açıklama yapma gereksinimlerine yönelik ailelerin oldukça kesin yanıtlar verdikleri gözlenmektedir. Ailelerin verdikleri yanıtlar daha çok bu konuya yönelik gereksinim duymadıkları yönündedir.

Ailelerin çocuklarının durumlarını e e ve e in ailesine açıklama yapmada en az olarak yardıma gereksinim gösterdikleri g r lmektedir (n=218, %59). Ailelerin (n=156) %42'sinin ise problemlerine yönelik olarak aile içerisinde konu abilecek birisine gereksinim göstermesine en fazla gereksinim gösterdiği g r lmektedir. Ailelerin zihin engelli çocuğun doğumu ile yaşadığı sorunların yoğunluğun ( nl , 1987) onları çevrelerindeki insanlardan az da olsa uzaklaştırmaya ve i e kapanmalarına (Kazak, 1986) neden olabilmektedir. Bu bulgu Sucuoğlu'nun verilerinde de g r lmektedir.

C. Bilgi Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin bilgi gereksiniminde yer alan maddelere verdikleri yanıtların dağılımı  izelge 3'de g r lmektedir. Çizelge 3'de ailelerin bilgi gereksinimi grubundaki maddelere verdikleri yanıtlarda kararsız olmadıkları g r lmektedir. Ayrıca ailelerin sadece bu gruptaki maddelere %50'nin üzerinde gereksinim gösterdikleri bulunmuştur. Ailelerin bilgi gereksinimi grubundaki maddelere diğer gruplardaki maddelere oranla daha fazla gereksinim gösterdikleri Sucuoğlu'nun araştıрма sonuçlarında da g r lmektedir. Ayrıca ailelerin çocuklarına bazı becerileri nasıl öğretecekleri hakkında bilgi edinme gereksinimi, ailelerin (n=301) % 83'  tarafından en fazla gereksinim gösterdikleri madde olarak belirtmişlerdir. Yine bu bulgunun da Sucuoğlu'nun araştıрма sonuçları ile benzeştiği g r lmektedir.

ÇİZELGE 3

AİLELERİN BİLGİ GEREKSİNİMLERİNE İLİŞKİN MADDELERE
VERDİKLERİ YANITLARIN DAĞILIMI

83'
13'
4
100'
89'
13'

BİLGİ GEREKSİNİMİ	EVET		EMİN DEĞİLİM		HAYIR		Σn
	n	%	n	%	n	%	
10. Çocuğuma bazı becerileri nasıl öğreteceğim hakkında daha fazla bilgiye gereksinim duyuyorum.	301	83	14	4	48	13	363
11. Çocuğumun davranışlarını nasıl kontrol edebileceğim hakkında daha fazla bilgiye gereksinim duyuyorum.	264	71	27	7	81	22	372
12. Çocuğumun durumu (Engeli) hakkında daha fazla bilgiye gereksinim duyuyorum	269	72	20	5	86	23	375
13. Çocuğumla nasıl oynayacağım/nasıl konuşacağım hakkında daha fazla bilgiye gereksinim duyuyorum.	234	63	35	9	105	28	374
14. Diğer engelli çocuk anne-babalarıyla daha çok tanışmaya ve konuşmaya gereksinim duyuyorum.	219	59	68	18	87	23	374

Ailelerin özellikle zihin engelli çocuklarına becerileri nasıl öğretecekleri, davranışları nasıl kontrol altına alacakları, onunla nasıl iletişim kuracakları, zihin engellinin ne olduğu konularında bilgiye gereksinim duydukları, engelli çocuk aileleri ile tanışmak istedikleri görülmektedir. Çünkü aileye özellikleri, gereksinimleri, gelişimi farklı olan (Baydık ve diğerleri, 1995) zihin engelli olarak adlandırılan bir birey gelmiştir. Bu ailenin tercihi değildir ama onunla bir

likte yaşamak zorundadır. Zihin engelli çocukla birlikte yaşayabilmek için onu tanımak gerekmektedir. (Nursey, Rohde ve Farmer, 1990). Zihin engelli çocuk, ailenin utanç duymasına, toplumdaki soyutlanmasına, içe kapanmasına neden olabilir (Eripek, 1993). Fakat aynı özelliklere sahip benzer yaşantıları olan ailelerle biraraya gelme ailelerin yaşantılarını kolaylaştıracak ve uyum sürecini hızlandıracaktır. Tüm bunların gerçekleştirilebilmesi için ise aile eğitim programlarının hazırlanması ve yaygınlaştırılması uygun olacaktır.

D. Ailenin İşleyişine İlişkin Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin ailenin işleyişine ilişkin gereksinimlerde yer alan maddelere verdikleri yanıtların dağılımı Çizelge 4'de görülmektedir.

ÇİZELGE 4

AİLELERİN, AİLENİN İŞLEYİŞİNE İLİŞKİN GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK MADDELERE VERDİKLERİ YANITLARIN DAĞILIMI

AİLENİN İŞLEYİŞİ	EVET		EMİN DEĞİLİM		HAYIR		Σn
	n	%	n	%	n	%	
15. Ailemin, ev işleri, çocuk bakımı ve diğer işleri kimlerin yapacağı hakkında karar verebilmek için yardıma gereksinimi vardır.	101	28	43	12	124	60	358
16. Ailem, dinlenme/eğlenme etkinlikleri hakkında karar vermek ve yapmak için yardıma gereksinim duymaktadır.	142	39	52	14	174	47	368
17. Ailemizin, güç zamanlarda birbirlerini nasıl destekleyeceklerini öğrenmek için yardıma gereksinim vardır.	155	41	50	13	171	46	376
18. Problemlerimizi tartışmak ve çözüm bulabilmek için ailemin yardıma gereksinimi vardır.	178	48	33	9	162	43	373

Çizelge 4, ailelerin maddelere verdikleri yanıtların dağılımını göstermektedir. Dağılım ailelerin pek fazla gereksinimleri olmadığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Türk aile yapısının içe dönük bir yapı göstermesinin (Kağıtçıbaşı, 1977) sonuçlarını bu gruptaki maddelere verdikleri yanıtlardan da açıkça anlaşılmaktadır. Çünkü bu maddeler aile bireylerinin zor durumlarında birbirlerine destek vermesini, karşılaşılan sorunlarda dış yardımı, aileye yönelik karar

vermede yetersizliği içermektedir. Ailelerin belki de kendilerine bile söylemekten korktukları durumlar sorgulanmaktadır. Elde edilen bulgular Sucuoğlu'nun araştırmadaki bulgularla aynı özellikleri göstermektedir.

E. Destek Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin destek gereksiniminde yer alan maddelere verdikleri yanıtların dağılımı Çizelge 5'de görülmektedir.

ÇİZELGE 5

AİLELERİN DESTEK GEREKSİNİMLERİNE İLİŞKİN MADDELERE
VERDİKLERİ YANITLARIN DAĞILIMI

DESTEK GEREKSİNİMİ	EVET		EMİN DEĞİLİM		HAYIR		Σn
	n	%	n	%	n	%	
19. Problemlerime çözüm bulabilmek için dini görevlilerle daha çok konuşmaya gereksinim duyuyorum.	156	41	43	12	178	42	377
20. Benim çocuğumla benzer özellikte çocuğu olan anne-babalar hakkında yazılmış kitap, makale okumaya gereksinim duyuyorum.	244	65	40	11	89	24	373
21. Problemlerim hakkında konuşmak için düzenli olarak psikolojik danışman, sosyal çalışmacı, psikiyatrist, psikolog ile bir araya gelmek istiyorum.	194	59	47	14	89	27	330
22. Çocuğumun öğretmeni ya da terapisti ile konuşabilmek için daha fazla zamana gereksinim duyuyorum.	288	77	23	6	65	17	376

Çizelge 5 ailelerin destek gereksinimindeki maddelere verdikleri yanıtların dağılımını göstermektedir. Destek gereksinimi grubunda ailelerin (n=288) %77'sinin çocuğun öğretmeni ya da terapisti ile konuşmak için daha fazla zamana gereksinim gösterdiklerini belirtmişlerdir. Çünkü ailelerin çocuklarının öğretmenleri ile ya da terapistleri ile konuşmaları onları rahatlatacaktır. Zihin engelli çocuğu olan ailelerin sosyal çevre ile ilişkileri sınırlıdır (Eripek, 1993). Dolayısıyla bu aileler yalnızlık duygusu yaşarlar. Konuşmaktan, anlatmaktan kaçınırlar. Bu nedenlerden dolayı aileler kaygı ve endişe yaşarlar (McAndrews, 1979). Bu konuda yapılan çalışmalar incelendiğinde zihin engelli çocuğu olan ailelerin normal çocuğu olan ailelere oranla kaygı ve endişelerinin daha fazla olduğu görülmektedir olduğunu göstermektedir (Akkök, 1989). Ayrıca Kazak ile Marvin (1984) ve de Bristol (1984) zihin engelli çocuğu olan ailelerde annelerin kaygı ve endişe düzeylerinin babalarinkine göre daha fazla olduğunu belirtmektedirler. Bu bulgu Sucuoğlu'nun verilerinin destekler niteliktedir.

F. Toplumsal Hizmet Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin toplumsal hizmet gereksiniminde yer alan maddelere verdikleri yanıtların dağılımı Çizelge 6'da görülmektedir.

ÇİZELGE 6

AİLELERİN DESTEK GEREKSİNİMLERİNE İLİŞKİN MADDELERE VERDİKLERİ YANITLARIN DAĞILIMI

TOPLUMSAL HİZMETLER	EVET		EMİN DEĞİLİM		HAYIR		Σn
	n	%	n	%	n	%	
23. Çocuğuma yardımcı olabilecek diş hekimini bulabilmek için yardıma gereksinim duyuyorum.	177	48	30	8	163	44	370
24. Beni ve çocuğumun gereksinimlerini anlayacak doktor bulmak için yardıma gereksinim duyuyorum.	241	65	23	6	107	29	371

Çizelge 6, ailelerin toplumsal hizmet gereksiniminde yer alan maddelere verdikleri yanıtların dağılımı görülmektedir. Toplumsal hizmet gereksinimi boyutunda diş doktoru ile ailelerin kendilerini ve çocuklarını anlayacak doktor bulma yer almaktadır. Ailelerin (n=214) %65'i kendilerini ve çocuklarının gereksinimlerini anlayacak doktor bulmaya gereksinim duyduklarını belirtmektedirler. Çocukların özel bir durumlarının olması, bu özel durumu yoğun bir şekilde ailelerinde yaşaması özellikle doktorların zihin engelli çocuklara ve ailelerine karşı ilgisizliğı aileleri kendilerini ve çocuklarını anlayacak doktor bulma gereksinimi gütmeye itmiştir (Bailey ve Simeonsson, 1988). Ailelerin bu konuda ol-

dukça hassas olduklarını (Nursey, Rohde ve Farmer, 1990) Sucuoğlu'nun yaptığı çalışma sonucunda da görmek mümkündür.

II. Aileyle İlişkin Değişkenler Yönünden Ailelerin Gereksinimleri Farklılık Göstermekte midir?

Aileye ilişkin değişkenler amaç bölümünde belirtildiği gibi, anne ya da baba oluşu, anne-babanın yaşı, anne-babanın eğitim durumu, evdeki ocuk sayısı, yakın çevrede engelli bir bireyin olması şeklinde ele alınmıştır. Dolayısıyla ailelerin gereksinimleri bu değişkenler çerçevesinde incelenmiştir.

A. Anne ya da Baba Oluşu

a. Maddi Gereksinim

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin anne ve baba oluşlarına göre maddi gereksinimlerine yönelik puan ortalamaları ve standart sapmaları izelge 7'de verilmiştir.

ÇİZELGE 7

AİLELERİN ANNE YA DA BABA OLUŞLARINA GÖRE MADDİ GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALAR

Aile	N	$\bar{X}$	S	t
Anne	181	4.453	3.685	.184
Baba	188	4.383	3.615	

P>0.05

Çizelge 7'deki verilere göre zihin engelli çocuğu olan annelerin ve babaların puan ortalamaları arasında .05 düzeyinde anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Bu sonuç zihin engelli çocuğu olan anne ve babaların maddi gereksinimleri yönünden puanlarının farklılaşmadığını ortaya koymaktadır.

b. Diğerlerine Açıklama Yapma Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin anne ya da baba oluşlarına göre diğerlerine açıklama yapma gereksinimlerine yönelik puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 8'de verilmiştir.

ÇİZELGE 8

AİLELERİN ANNE YA DA BABA OLUŞLARINA GÖRE DİĞERLERİNE AÇIKLAMA YAPMA GEREKİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

Aile	N	$\bar{X}$	S	t
Anne	179	3.039	3.120	.911
Baba	188	3.330	2.995	

P>0.05

Çizelge 8'deki verilere göre zihin engelli çocuğu olan anne ve babaların diğerlerine açıklama yapma gereksinimine verdikleri yanıtların puan ortalamalarının .05 düzeyinde anlamlı olmadığı görülmektedir. Bu sonuç zihin engelli çocuğu olan anne ve babalarının diğerlerine açıklama yapma gereksinimleri yönünden puanlarının farklılaşmadığını ortaya koymaktadır.

c. Bilgi Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin anne ya da baba oluşlarına göre bilgi gereksinimlerine yönelik puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 9'da verilmiştir.

ÇİZELGE 9

AİLELERİN ANNE YA DA BABA OLUŞLARINA GÖRE BİLGİ GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALAR

Aile	N	$\bar{X}$	S	t
Anne	179	7.084	3.227	1.149
Baba	186	7.457	2.978	

P>0.05

Çizelge 9'daki verilere göre zihin engelli çocuğu olan anne ve babaların puan ortalamalarının .05 düzeyinde anlamlı olmadığı görülmektedir. Bu sonuç zihin engelli çocuğun anne ve babalarının bilgi gereksinimleri yönünden puanlarının farklılaşmadığını ortaya koymaktadır.

d. Ailenin İşleyişine İlişkin Gereksinimler

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin anne ya da baba oluşlarına göre ailenin işleyişine ilişkin gereksinimlerine yönelik puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 10'da verilmiştir.

ÇİZELGE 10

AİLELERİN ANNE YA DA BABA OLUŞLARINA GÖRE
AİLENİN İŞLEYİŞİNE İLİŞKİN GEREKSİNİMLERİNE
YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALAR

Aile	N	$\bar{X}$	S	t
Anne	177	3.407	2.891	1.274
Baba	184	3.799	2.953	

P>0.05

Çizelge 10'daki verilere göre zihin engelli çocuğu olan anne ve babaların puan ortalamalarının .05 düzeyinde anlamlı olmadığı görülmektedir. Bu sonuç zihin engelli çocuğu olan anne ve babaların ailenin işleyişine ilişkin gereksinimleri yönünden puanlarının farklılaşmadığını ortaya koymaktadır.

e. Destek Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin anne ya da baba oluşlarına göre destek gereksinimlerine yönelik puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 11'de verilmiştir.

ÇİZELGE 11

AİLELERİN ANNE YA DA BABA OLUŞLARINA GÖRE DESTEK GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

Aile	N	$\bar{X}$	S	t
Anne	177	4.989	2.556	2.176
Baba	185	5.535	2.217	

P<0.05

Çizelge 11'deki verilere göre zihin engelli çocuğu olan anne ve babaların puan ortalamalarının .05 düzeyinde anlamlı olduğu görölmektedir. Bu sonuç zihin engelli çocuğu olan anne ve babaların destek gereksinimleri yönünden puanlarının farklılaştığını ortaya koymaktadır.

f.Toplumsal Hizmet Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin anne ya da baba oluşlarına göre toplumsal hizmet gereksinimlerine yönelik puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 12'de verilmiştir.

ÇİZELGE 12

AİLELERİN ANNE YA DA BABA OLUŞLARINA GÖRE TOPLUMSAL HİZMET GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALAR

Aile	N	$\bar{X}$	S	t
Anne	176	2.324	1.806	1.229
Baba	184	2.549	1.669	

P>0.05

Çizelge 12'deki verilere göre zihin engelli çocuğu olan anne ve babaların toplumsal hizmet gereksinimlerine verdikleri yanıtların puan ortalamalarının .05 düzeyinde anlamlı olmadığı görülmektedir. Bu sonuç zihin engelli çocuğun anne ve babalarının toplumsal hizmet gereksinimleri yönünden puanlarının farklılaşmadığını ortaya koymaktadır.

Ailelerin anne ya da baba oluşlarına göre verdikleri yanıtlarda yalnızca destek gereksinimlerinin farklılaştığı görülmektedir. Çünkü yapılan çalışmalar zihin engelli çocuğu olan ailelerde babanın evin geçimini sağlamak için çalıştığı, annenin ise evde çocuğun bakımını üstlendiği yönündedir (Kazak, 1986). Zihin engelli çocuk ile geçirilen zamanın uzun ve yoğun olması annenin uzman yardımına, kendi durumlarına yönelik yazılmış yayınlara ve bir terapist/psikoloğa gereksinim gösterdikleri düşünülmektedir.

Bu bulgular sonucunda ailelerin maddi, diğerlerine açıklama yapma, bilgi, ailenin işleyişi ve toplumsal hizmet gereksinimlerinin farklılaşmadığı belirlenmiştir. Türk aile yapısı ataerkil bir temele dayanmakta ve ailede erkeğin egemenliği söz konusu olmaktadır (Kağıtçıbaşı, 1977). Ayrıca bu araştırmadan elde edilen bulgular babaların eğitim düzeyinin annelere oranla daha yüksek olduğu yönündedir. Babanın eğitiminin yüksek olması ve ailenin ataerkil bir yapıdan gelmesi sıkıntı ve olumsuzlukların birlikte yaşanılması gereksinimlerinde farklılaşma olmamasına sebebiyet verdiği düşünölmektedir.

B. Anne-Babanın Yaşı

a. Maddi Gereksinim

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin yaşlarına göre maddi gereksinimleri ile ilgili puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 13'de verilmiştir.

ÇİZELGE 13

AİLELERİN YAŞLARINA GÖRE MADDİ GEREKSİNİMLERİNE
YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

YAŞ	N	$\bar{X}$	S
20 - 29	16	2.125	2.527
30 - 39	185	4.843	3.497
40 - 49	133	4.083	3.778
50 ve üstü	35	4.486	3.936

N = 369

Çizelge 13'deki verilere göre zihin engelli çocuğu olan ailelerin 20 - 29 yaş dışındaki puan ortalamaları arasında önemli bir fark bulunmadığı, yaşları 20 - 29 yaş olanların ise diğer yaş gruplarına göre puan ortalamalarının daha düşük olduğu görülmektedir. Yaşları 20 - 29 arasında değişen ailelerin diğer yaş grupları ile puanları arasındaki bu fark-

İlaşmanın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacı ile tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Çizelge 14'de gösterilmiştir.

ÇİZELGE 14

AİLELERİN YAŞLARINA GÖRE MADDİ GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUANLARINA UYGULANAN TEK YÖNLÜ VARYANS ANALİZİ SONUÇLARI

Değişkenlik Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri
Gruplar arası	3	132.692	44.231	3.394
Gruplar İçi	365	4757.037	13.033	
Toplam	368	4889.729		

P<0.05

Çizelge 14'deki sonuçlara göre zihin engelli çocuğu olan ailelerin yaşlarına göre maddi gereksinimlerine ilişkin puan ortalamalarına uygulanan tek yönlü varyans analizinden elde edilen F değerinin (3.394), .05 anlamlılık düzeyindeki tablo F değerinden daha yüksek olması, ailelerin yaşlarına göre maddi gereksinimlerinde farklılaştıklarını göstermektedir.

b. Diğerlerine Açıklama Yapma Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin yaşlarına göre diğerlerine açıklama yapma gereksinimleri ile ilgili puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 15'de verilmiştir.

ÇİZELGE 15

AİLELERİN YAŞLARINA GÖRE DİĞERLERİNE AÇIKLAMA YAPMA GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

YAŞ	N	$\bar{X}$	S
20 - 29	16	2.250	2.206
30 - 39	185	3.319	3.063
40 - 49	131	3.107	3.121
50 ve üstü	35	3.229	3.133

N = 367

Çizelge 15'deki verilere göre zihin engelli çocuğu olan ailelerin, 20 - 29 yaş dışındaki puan ortalamaları arasında önemli bir fark bulunmadığı, yaşları 20 - 29 yaş olanların ise diğer yaş gruplarına göre puan ortalamalarının daha düşük olduğu görülmektedir. Yaşları 20 - 29 arasında değişen ailelerin diğer yaş grupları ile puanları arasındaki bu farklılaşmanın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacı ile tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Çizelge 16'da gösterilmiştir.

ÇİZELGE 16

AİLELERİN YAŞLARINA GÖRE DİĞERLERİNE AÇIKLAMA YAPMA GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUANLARINA UYGULANAN TEK YÖNLÜ VARYANS ANALİZİ SONUÇLARI

Değişkenlik Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri
Gruplar arası	3	18.168	6.056	.647
Gruplar içi	363	3399.859	9.366	
Toplam	366	3418.027		

P>0.05

Çizelge 16'daki sonuçlara göre zihin engelli çocuğu olan ailelerin yaşlarına göre diğerlerine açıklama yapma gereksinimlerine ilişkin puan ortalamalarına uygulanan tek yönlü varyans analizinden elde edilen F değerinin (.647), .05 anlamlılık düzeyindeki tablo F değerinden daha düşük olması, ailelerin yaşlarına göre diğerlerine açıklama yapma gereksinimlerinde farklılaşmadıklarını göstermektedir.

c. Bilgi Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin yaşlarına göre bilgi gereksinimleri ile ilgili puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 17'de verilmiştir.

ÇİZELGE 17

AİLELERİN YAŞLARINA GÖRE BİLGİ GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALAR

YAŞ	N	$\bar{X}$	S
20 - 29	16	7.125	2.630
30 - 39	182	7.286	3.105
40 - 49	132	7.129	3.090
50 ve üstü	35	7.829	3.400

N = 365

Çizelge 17'deki verilere göre zihin engelli çocuğu olan ailelerin buldukları yaşa göre verdikleri yanıtların puan ortalamaları arasında önemli bir fark bulunmadığı görülmektedir. Ailelerin buldukları yaş grupları ile puanları arasında farklılaşmanın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacı ile tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Çizelge 18'de gösterilmiştir.

ÇİZELGE 18

AİLELERİN YAŞLARINA GÖRE BİLGİ GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUANLARINA UYGULANAN TEK YÖNLÜ VARYANS ANALİZİNİN SONUÇLARI

Değişkenlik Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri
Gruplar arası	3	13.928	4.643	.480
Gruplar içi	361	3492.675	9.675	
Toplam	364	3506.603		

P>0.05

Çizelge 18'deki sonuçlara göre zihin engelli çocuğu olan ailelerin yaşlarına göre bilgi gereksinimlerine ilişkin puan ortalamalarına uygulanan tek yönlü varyans analizinden elde edilen F değerinin (.480), .05 anlamlılık düzeyindeki tablo F değerinden daha düşük olması, ailelerin yaşlarına göre bilgi gereksinimlerinde farklı olmadığını göstermektedir.

d. Ailenin İşleyişine İlişkin Gereksinim

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin yaşlarına göre ailenin işleyişine ilişkin gereksinimleri ile ilgili puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 19'da verilmiştir.

ÇİZELGE 19

AİLELERİN YAŞLARINA GÖRE AİLENİN İŞLEYİŞİNE İLİŞKİN GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALAR

YAŞ	N	$\bar{X}$	S
20 - 29	16	2.000	2.503
30 - 39	181	3.552	2.971
40 - 49	131	3.862	2.803
50 ve üstü	34	3.676	3.179

N = 362

Çizelge 19'daki verilere göre zihin engelli çocuğu olan ailelerin 20 - 29 yaş dışındaki puan ortalamaları arasında önemli bir fark bulunmadığı, yaşları 20 - 29 yaş olanların ise diğer yaş gruplarına göre puan ortalamalarının daha düşük olduğu görülmektedir. Yaşları 20 - 29 arasında değişen ailelerin diğer yaş grupları ile puanları arasındaki bu farklılaşmanın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacı ile tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Çizelge 20'de gösterilmiştir.

ÇİZELGE 20

AİLELERİN YAŞLARINA GÖRE AİLENİN İŞLEYİŞİNE İLİŞKİN GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUANLARINA UYGULANAN TEK YÖNLÜ VARYANS ANALİZİ SONUÇLARI

Değişkenlik Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri
Gruplar arası	3	50.444	16.815	1.981
Gruplar İçi	357	3029.700	8.487	
Toplam	360	3080.144		

P>0.05

Çizelge 20'deki sonuçlara göre zihin engelli çocuğu olan ailelerin yaşlarına göre ailenin işleyişine ilişkin gereksinimlerine yönelik puan ortalamalarına uygulanan tek yönlü varyans analizinden elde edilen F değerinin (1.981), .05 anlamlılık düzeyindeki tablo F değerinden daha düşük olması, ailelerin yaşlarına göre ailenin işleyişine ilişkin gereksinimlerinde farklılaşmadıklarını göstermektedir.

e. Destek Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin yaşlarına göre destek gereksinimleri ile ilgili puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 21'de verilmiştir.

ÇİZELGE 21

AİLELERİN YAŞLARINA GÖRE DESTEK GEREKSİNİMLERİN YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALAR

YAŞ	N	$\bar{X}$	S
20 - 29	16	4.625	1.784
30 - 39	181	5.442	2.327
40 - 49	130	5.285	2.494
50 ve üstü	35	4.600	2.592

N = 362

Çizelge 21'deki verilere göre zihin engelli çocuğu olan ailelerin yaşları 20 - 29 ile 50 ve üstünde olanların puan ortalamaları en düşük, yaşları 30 - 39 ve 40 - 49 arasında olanların ise diğer yaş gruplarına göre puan ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Yaşları 20 - 29 ve 50 ve üstü ile 30 - 39 ve 40 - 49 arasında değişen ailelerin diğer yaş grupları ile puanları arasındaki bu farklılaşmanın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacı ile tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Çizelge 22'de gösterilmiştir.

ÇİZELGE 22

AİLELERİN YAŞLARINA GÖRE DESTEK GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUANLARINA UYGULANAN TEK YÖNLÜ VARYANS ANALİZİ SONUÇLARI

Değişkenlik Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri
Gruplar arası	3	27.748	9.249	1.613
Gruplar İçi	358	2053.260	5.735	
Toplam	361	2061.008		

P>0.05

Çizelge 22'deki sonuçlara göre zihin engelli çocuğu olan ailelerin yaşlarına göre destek gereksinimlerine ilişkin puan ortalamalarına uygulanan tek yönlü varyans analizinden elde edilen F değerinin (1.613), .05 anlamlılık düzeyindeki tablo F değerinden daha düşük olması, ailelerin yaşlarına göre destek gereksinimlerinde farklılaşma olmadığını göstermektedir.

f. Toplumsal Hizmet Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin yaşlarına göre toplumsal hizmet gereksinimleri ile ilgili puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 23'de verilmiştir.

ÇİZELGE 23

AİLELERİN YAŞLARINA GÖRE TOPLUMSAL HİZMET GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

YAŞ	N	$\bar{X}$	S
20 - 29	16	1.000	1.633
30 - 39	181	2.403	1.782
40 - 49	129	2.698	1.637
50 ve üstü	34	2.324	1.628

N = 360

Çizelge 23'deki verilere göre zihin engelli çocuğu olan ailelerin, 20 - 29 yaş dışındaki puan ortalamaları arasında önemli bir fark bulunmadığı, yaşları 20 - 29 yaş olanların ise diğer yaş gruplarına göre puan ortalamalarının daha düşük olduğu görülmektedir. Yaşları 20 - 29 arasında değişen ailelerin diğer yaş grupları ile puanları arasındaki bu farklılaşmanın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacı ile tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Çizelge 24'de gösterilmiştir.

ÇİZELGE 24

AİLELERİN YAŞLARINA GÖRE TOPLUMSAL HİZMET GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUANLARINA UYGULANAN TEK YÖNLÜ VARYANS ANALİZİ SONUÇLARI

Değişkenlik Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri
Gruplar arası	3	42.447	14.149	4.833
Gruplar içi	356	1042.208	2.928	
Toplam	359	1084.655		

P < 0.01

Çizelge 24'deki sonuçlara göre zihin engelli çocuğu olan ailelerin yaşlarına göre toplumsal hizmet gereksinimlerine ilişkin puan ortalamalarına uygulanan tek yönlü varyans analizinden elde edilen F değerinin (4.833), .01 anlamlılık düzeyindeki tablo F değerinden daha yüksek olması, ailelerin yaşlarına göre toplumsal hizmet gereksinimlerinde farklılaştıklarını göstermektedir.

Ailelerin buldukları yaşlara göre vermiş oldukları yanıtlar incelenmiştir. Bu doğrultuda maddi ve toplumsal hizmet gereksinimlerinin farklılaştığı, diğerlerine açıklama yapma, bilgi, destek ve ailenin işleyişine yönelik gereksinimlerinin ise farklılaşmadığı belirlenmiştir.

Araştırma grubundaki ailelerin en temel özelliği zihin engelli çocuklarının olmasıdır. Zihin engelli çocuklarının olması ise ailelerin benzer özellikler göstermelerine neden olmaktadır (Wilton, 1980).

Ailelerin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yönden benzerlik göstermeleri (Dunlap, 1979) diğerlerine açıklama yapmada, yaşananların, düşünülenlerin ve de duyguların benzer olması (Hollroyd, 1978) ailelerin işleyişine ilişkin gereksinimlerinin farklılaşmamasına neden olabilir. Ayrıca araştırma bulgularının da gösterdiği gibi ailelerin eğitim düzeyinin düşük olması elde ettikleri bilgilerin daha çok önceki nesillerden alınmış olduğunu ve ilk öğrenilen bilgilerin korunduğunu düşündürmekte bu da farklılaşmama neden olarak görülmektedir. Anne-babanın yaşının ilerlemesine paralel olarak zihin engelli çocuğun da büyümesi ailelerin desteğe olan gereksinimlerini ortaya çıkardığı ve gereksinimlerinde farklılaşma olmadığını düşündürmektedir.

Sucuoğlu'nun verileri bunun tersini söylese de beklenti ve gereksinimler kişinin yaşına göre değişmektedir (Lazar ve Darlington, 1982). Kişilerin yaşlarının, maddi ve toplumsal hizmet gereksinimlerine yönelik bulgularda farklılaştığı görülmektedir.

C. Anne-Babanın Eğitim Durumu

a. Maddi Gereksinim

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin eğitimlerine göre maddi gereksinimleriyle ilgili puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 25'de verilmiştir.

ÇİZELGE 25

AİLELERİN ALDIKLARI EĞİTİME GÖRE MADDİ
GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI
VE STANDART SAPMALARI

Eğitim Durumu	N	$\bar{X}$	S
İlkokul	32	5.094	3.693
Ortaokul	246	4.557	3.692
Lise	44	3.773	3.423
Üniversite	37	3.838	3.362

N = 369

Çizelge 25'deki verilere göre zihin engelli çocuğu olan ailelerin eğitim durumlarına göre maddi gereksinimlere verdikleri yanıtların puan ortalamaları incelendiğinde gruplar arasındaki en yüksek ortalama puanın ilkokul mezunu olan ailelere, en düşük ortalama puanın ise lise ve üniversite mezunu olan ailelere ait olduğu görölmektedir. Ailelerin puan ortalamaları arasındaki bu farkların anlamlı olup ol

madiğı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiş ve bununla ilgili sonuçlar Çizelge 26'da verilmiştir.

ÇİZELGE 26

AİLELERİN ALDIKLARI EĞİTİME GÖRE MADDİ GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUANLARINA UYGULANAN TEK YÖNLÜ VARYANS ANALİZİ SONUÇLARI

Değişkenlik Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri
Gruplar arası	4	53.953	13.488	1.015
Gruplar içi	364	4835.776	13.285	
Toplam	368	4889.729		

P>0.05

Çizelge 26'daki sonuçlara göre zihin engelli çocuğu olan ailelerin aldıkları eğitime göre maddi gereksinimlerine ilişkin puan ortalamalarına uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda hesaplanan F değerinin (1.015), .05 anlamlılık düzeyinde F tablosundaki değere göre daha küçük olduğundan, zihin engelli çocuğu olan ailelerin maddi gereksinimlerinin aldıkları eğitime göre farklılaşmadığı görölmektedir.

b. Diğerlerine Açıklama Yapma Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin eğitimlerine göre diğerlerine açıklama yapma gereksinimleriyle ilgili puan ortalamaları ve standart sapmaları izelge 27'de verilmiştir.

ÇİZELGE 27

AİLELERİN ALDIKLARI EğİTİME GÖRE DİğERLERİNE
AÇIKLAMA YAPMA GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK
PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

Eğitim Durumu	N	$\bar{X}$	S
İlkokul	32	3.500	2.862
Ortaokul	244	3.316	3.112
Lise	44	2.818	3.037
Üniversite	37	2.270	2.295

N = 367

Çizelge 27 incelendiğinde, gruplar arasındaki en yüksek ortalama puanların ilkokul ve ortaokul mezunu olan ailelerin, en düşük ortalama puanın ise lise ve niversite mezunu olan ailelere ait olduğu grlmektedir. Zihin engelli çocuğu olan ailelerin bu puan ortalamaları arasındaki fark-

ların anlamlı olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiş ve bununla ilgili olarak sonuçlar Çizelge 28'de verilmiştir.

ÇİZELGE 28

AİLELERİN ALDIKLARI EĞİTİME GÖRE DİĞERLERİNE AÇIKLAMA YAPMA GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUANLARINA UYGULANAN TEK YÖNLÜ VARYANS ANALİZİ SONUÇLARI

Değişkenlik Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri
Gruplar arası	4	52.584	13.146	1.414
Gruplar içi	362	3365.444	9.297	
Toplam	366	3418.028		

P>0.05

Çizelge 28'deki sonuçlara göre zihin engelli çocuğu olan ailelerin aldıkları eğitime göre diğerlerine açıklama yapma gereksinimlerine ilişkin puan ortalamalarına uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda hesaplanan F değeri (1.414), .05 anlamlılık düzeyinde F tablosundaki değere göre daha küçük olduğundan zihin engelli çocuğu olan ailelerin diğerlerine açıklama yapma gereksinimlerinin eğitimlerine göre farklılaşmadığı görülmektedir.

c. Bilgi Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin eğitimlerine göre bilgi gereksinimleriyle ilgili puan ortalamaları ve standart sapmaları izelge 29'da verilmiştir.

ÇİZELGE 29

AİLELERİN ALDIKLARI EğİTİME GÖRE BİLGİ
GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI
VE STANDART SAPMALARI

Eğitim Durumu	N	$\bar{X}$	S
İlkokul	32	7.281	3.040
Ortaokul	242	7.231	3.219
Lise	44	6.932	3.467
Üniversite	37	7.892	1.760

N = 365

Çizelge 29'da, zihin engelli çocuğu olan ailelerin eğitim durumlarına göre bilgi gereksinimlerine ilişkin yanıtlar incelendiğinde gruplar arasındaki en yüksek ortalama puanın ilkokul, ortaokul ve niversite mezunu olan ailelere, en düşük puanın ise lise mezunu olan ailelere ait olduğu grl-

mektedir. Ailelerin puan ortalamaları arasındaki bu farkların anlamlı olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiş ve bununla ilgili sonuçlar Çizelge 30' da verilmiştir.

ÇİZELGE 30

AİLELERİN ALDIKLARI EĞİTİME GÖRE BİLGİ GEREKSİNİMİNE YÖNELİK PUANLARINA UYGULANAN TEK YÖNLÜ VARYANS ANALİZİ SONUÇLARI

Değişkenlik Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri
Gruplar arası	4	20.230	5.057	.522
Gruplar İçi	360	3486.373	9.684	
Toplam	364	3506.603		

P>0.05

Çizelge 30'daki sonuçlara göre zihin engelli çocuğu olan ailelerin aldıkları eğitime göre bilgi gereksinimlerine ilişkin puan ortalamalarına uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda hesaplanan F değerinin (.522), .05 anlamlılık düzeyinde F tablosundaki değere göre daha küçük olduğundan zihin engelli çocuğu olan ailelerin bilgi gereksinimlerinin eğitimlerine göre farklılaşmadığı görülmektedir.

d. Ailenin İşleyişine İlişkin Gereksinim

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin eğitimlerine göre ailenin işleyişine ilişkin gereksinimlerine yönelik puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 31'de verilmiştir.

ÇİZELGE 31

AİLELERİN EĞİTİM DURUMUNA GÖRE AİLENİN İŞLEYİŞİNE İLİŞKİN GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

Eğitim Durumu	N	$\bar{X}$	S
İlkokul	32	4.250	2.929
Ortaokul	238	3.672	2.990
Lise	44	3.386	2.634
Üniversite	37	2.973	2.713

N = 373

Çizelge 31'deki verilere göre zihin engelli çocuğu olan ailelerin eğitim durumlarına göre ailenin işleyişine ilişkin gereksinimlere verdikleri yanıtların puan ortalamaları incelendiğinde gruplar arasındaki en yüksek ortalama puanın ilkokul mezunu olan ailelere, en düşük ortalama puanın ise üniversite mezunu olan ailelere ait olduğu görülmektedir.

Ailelerin puan ortalamaları arasındaki bu farkların anlamlı olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiş ve bununla ilgili sonuçlar Çizelge 32'de verilmiştir.

ÇİZELGE 32

AİLELERİN EĞİTİM DURUMUNA GÖRE AİLENİN İŞLEYİŞİNE İLİŞKİN GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUANLARINA UYGULANAN TEK YÖNLÜ VARYANS ANALİZİ SONUÇLARI

Değişkenlik Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri
Gruplar arası	4	32.202	8.051	.940
Gruplar içi	356	3047.942	8.562	
Toplam	359	3080.144		

P>0.05

Çizelge 32'deki sonuçlara göre zihin engelli çocuğu olan ailelerin aldıkları eğitime göre ailenin işleyişine ilişkin gereksinimlerine ait puan ortalamalarına uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda hesaplanan F değerinin (.940), .05 anlamlılık düzeyinde F tablosundaki değere göre daha küçük olduğundan, zihin engelli çocuğu olan ailelerin, ailenin işleyişine ilişkin gereksinimlerinin aldıkları eğitime göre farklılaşmadığı görülmektedir.

e. Destek Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin eğitimlerine gore destek gereksinimlerine yonelik puan ortalamaları ve standart sapmaları izelge 33'de verilmiştir.

ÇİZELGE 33

AİLELERİN EğİTİM DURUMUNA GORE DESTEK
GEREKSİNİMLERİNE YONELİK PUAN ORTALAMALARI
VE STANDART SAPMALARI

Eğitim Durumu	N	$\bar{X}$	S
İlkokul	32	5.531	2.272
Ortaokul	239	5.280	2.475
Lise	44	5.295	2.288
Üniversite	37	5.054	2.027

N = 352

Çizelge 33'deki, zihin engelli çocuğu olan ailelerin eğitim durumlarına gore destek gereksinimine verdikleri yanıtlar incelendiğinde ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite mezunu olan ailelerin puan ortalaması arasında önemli bir fark bulunmadığı gorlmektedir. Ailelerin puan ortalamaları tek yonl varyans analizi ile incelenmiş ve bununla ilgili sonuçlar izelge 34' de verilmiştir.

f. Toplumsal Hizmet Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin eğitimlerine göre toplumsal hizmet gereksinimlerine yönelik puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 35'de verilmiştir.

ÇİZELGE 35

AİLELERİN EĞİTİM DURUMUNA GÖRE TOPLUMSAL HİZMET
GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI
VE STANDART SAPMALARI

Eğitim Durumu	N	$\bar{X}$	S
İlkokul	32	2.844	1.668
Ortaokul	237	2.477	1.701
Lise	44	2.364	1.930
Üniversite	37	1.946	1.747

N = 350

Çizelge 35'deki verilere göre zihin engelli çocuğu olan ailelerin eğitim durumlarına göre toplumsal hizmet gereksinimlerine verdikleri yanıtların ilkokul, ortaokul ve lise mezunu olan aileler arasında puan ortalamaları yönünden önemli bir fark olmadığı, fakat üniversite mezunu olan ailelerin puan ortalamalarının diğer üç gruba göre daha düşük olduğu görülmektedir. Ailelerin puan ortalamaları arasında-

ki bu farkların anlamlı olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiş ve bununla ilgili sonuçlar Çizelge 36'da verilmiştir.

ÇİZELGE 36

AİLELERİN EĞİTİM DURUMUNA GÖRE TOPLUMSAL HİZMET GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUANLARINA UYGULANAN TEK YÖNLÜ VARYANS ANALİZİ SONUÇLARI

Değişkenlik Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri
Gruplar arası	4	14.841	3.710	1.231
Gruplar içi	355	1069.815	3.014	
Toplam	359	1084.656		

P>0.05

Çizelge 36'daki sonuçlara göre, zihin engelli çocuğu olan ailelerin aldıkları eğitime göre toplumsal hizmet gereksinimlerine ilişkin puan ortalamalarına uygulanan tek yönlü varyans analizi sonucunda hesaplanan F değerinin (1.231), .05 anlamlılık düzeyinde F tablosundaki değere göre daha küçük olduğundan, zihin engelli çocuğu olan ailelerin toplumsal hizmet gereksinimlerinin aldıkları eğitime göre farklılaşmadığı görülmektedir.

Ailelerin eğitimlerinin gereksinimlerinin farklılaştırılmadığı görülmektedir. Yaşanılan yoğun ekonomik sıkıntılara rağmen devletin zihin engelli çocuğa ve ailesine maddi yönden yeterince yardım sağlayamadığı düşünülmekte, araştırma bulgusu da bunu destekler görünmektedir.

Ailelerin bilgi gereksinimlerinde farklılaşma olmadığı belirlenmiştir. Bunun nedeni olarak anne ve babaların aldıkları eğitimin, uğraştıkları mesleklerin farklı olması, onları zihin engelli konusunda bilgi edinmeye yöneltebilmektedir. Çünkü zamanlarının büyük bir bölümünü zihin engelli çocukları ile geçirmektedirler. Zihin engelli çocukları ile sağlıklı bir iletişim kurabilmek için öncelikle çocuğunu tanıması ve özelliklerini bilmesi gerekir (Çağlar, 1979). Durumun böyle olması gereksinimi ortaya çıkarmaktadır.

Zihin engelli çocuğun doğması ile ailenin stres (Seligman, 1984), endişe, kaygı (Turnbull, 1984) gibi duyguları yaşadığı, evlilik ilişkilerinin bozulabildiği (Kazak, 1987; Korn, Chess ve Fernandes, 1980) belirtilmektedir. Böyle bir durumda aileye psikolojik desteğin sağlanabilmesi, bu konudaki gereksinimlerinin karşılanabilmesi yaşanılacak olumsuz durumların en aza indirgenmesi sağlanabileceği düşünülmektedir.

Zihin engelli çocuklar toplumu oluşturan kişiler tarafından kabul görmemekte, dışlanmaktadır (Sucuoğlu, 1994). Bunun nedeninin ise zihin engelinin ne olduğunun bilinmemesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

D. Evdeki Çocuk Sayısı

a. Maddi Gereksinim

Zihin engelli çocuğu olan anne ve babaların engelli çocukları dışındaki çocuk sayısına göre maddi gereksinimleriyle ilgili puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 37'de verilmiştir.

ÇİZELGE 37

AİLELERİN ENGELLİ ÇOCUKLARI DIŞINDAKİ ÇOCUK SAYISINA GÖRE MADDİ GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

Engelli Çocuk Dışındaki Çocuk Sayısı	N	$\bar{X}$	S
1	173	4.543	3.483
2	93	4.226	3.771
3	40	3.850	4.136
Başka	39	4.487	3.824
Engelli Çocuk Dışında Çocuğu Olmayan	24	5.083	3.243

N = 369

Çizelge 37, incelendiğinde, ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayılarına göre maddi gereksinimlerinin farklılaştığı görülmektedir. Engelli çocuğu di-

şında başka çocuğu olmayan ailelerin puan ortalamaları en yüksek, 3 çocuğu olanların ise en düşük puan ortalamasının olduğu görölmektedir.

Ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayısına göre gözlenen farkların anlamlılığını test etmek için, grup ortalamaları arasında tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Çizelge 38'de verilmiştir.

ÇİZELGE 38

AİLELERİN ENGELLİ ÇOCUKLARI DIŞINDAKİ ÇOCUK SAYISINA GÖRE MADDİ GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUANLARINA UYGULANAN TEK YÖNLÜ VARYANS ANALİZİ SONUÇLARI

Değişkenlik Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri
Gruplar arası	4	29.869	7.467	.559
Gruplar İçi	364	4859.860	13.351	
Toplam	368	4889.829		

P>0.05

Çizelge 38'deki sonuçlara göre, zihin engelli çocuğu olan ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayısına göre maddi gereksinimlerine ilişkin puan ortalamalarına uygulanan tek yönlü varyans analizinden elde edilen F değerinin (.559), .05 anlamlılık düzeyindeki tablo F değerinden da-

ha düşük olması, ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayılarına göre maddi gereksinimlerinde farklılaşmadığını göstermektedir.

b. Diğerlerine Açıklama Yapma Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayılarına göre diğerlerine açıklama yapma gereksinimleriyle ilgili puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 39'da verilmiştir.

ÇİZELGE 39

AİLELERİN ENGELLİ ÇOCUKLARI DIŞINDAKİ ÇOCUK SAYISINA GÖRE DİĞERLERİNE AÇIKLAMA YAPMA GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

Engelli Çocuk Dışındaki Çocuk Sayısı	N	$\bar{X}$	S
1	172	3.163	3.012
2	93	3.258	3.011
3	39	3.667	3.382
Başka	39	3.256	3.135
Engelli Çocuk Dışında Çocuğu Olmayan	24	2.208	2.889

N = 367

Çizelge 39 incelendiğinde ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayılarına göre, diğerlerine açıklama yapma gereksinimlerinin, engelli çocuğu dışında başka çocuğu olmayan ailelerin puan ortalamaları en düşük olduğu, bir, iki, üç ve daha fazla sayıda çocuğu olanların puanları arasında ise önemli bir fark olmadığı görülmektedir.

Ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayısına göre gözlenen farkların anlamlılığını test etmek için, grup ortalamaları arasında tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Çizelge 40'da verilmiştir.

ÇİZELGE 40

AİLELERİN ENGELLİ ÇOCUKLARI DIŞINDAKİ ÇOCUK SAYISINA GÖRE DİĞERLERİNE AÇIKLAMA YAPMA GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUANLARINA UYGULANAN TEK YÖNLÜ VARYANS ANALİZİ SONUÇLARI

Değişkenlik Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri
Gruplar arası	4	32.718	8.180	.875
Gruplar içi	362	3385.309	9.352	
Toplam	366	3418.027		

P>0.05

Çizelge 40'daki sonuçlara göre zihin engelli çocuğu olan ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayısına gö-

re diğerlerine açıklama yapma gereksinimlerine ilişkin puan ortalamalarına uygulanan tek yönlü varyans analizinden elde edilen F değerinin (.875), .05 anlamlılık düzeyindeki tablo F değerinden daha düşük olması, ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayılarına göre diğerlerine açıklama yapma gereksinimlerinde farklılaşma olmadığını göstermektedir.

c. Bilgi Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayılarına göre bilgi gereksinimleriyle ilgili puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 41'de verilmiştir.

ÇİZELGE 41

AİLELERİN ENGELLİ ÇOCUKLARI DIŞINDAKİ ÇOCUK SAYISINA GÖRE BİLGİ GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

Engelli Çocuk Dışındaki Çocuk Sayısı	N	$\bar{X}$	S
1	173	7.428	3.023
2	92	6.793	3.011
3	39	7.308	3.404
Başka	38	7.184	3.540
Engelli Çocuk Dışında Çocuğu Olmayan	23	8.130	2.719

N = 371

Çizelge 41 incelendiğinde, ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayılarına göre bilgi gereksinimlerinin farklılaştığı görülmektedir. Engelli çocuğu dışında başka çocuğu olmayan ailelerin puan ortalamaları en yüksek, 2 çocuğu olanların ise en düşük puan ortalamasına sahip olduğu görülmektedir.

Ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayısına göre gözlenen farkların anlamlılığını test etmek için, grup ortalamaları arasında tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Çizelge 42'de verilmiştir.

ÇİZELGE 42

AİLELERİN ENGELLİ ÇOCUKLARI DIŞINDAKİ ÇOCUK SAYISINA GÖRE BİLGİ GEREKSİNİMİNE YÖNELİK PUANLARINA UYGULANAN TEK YÖNLÜVARYANS ANALİZİ SONUÇLARI

Değişkenlik Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri
Gruplar arası	4	42.553	10.638	1.106
Gruplar İçi	360	3464.050	9.622	
Toplam	364	3506.603		

P>0.05

Çizelge 42'deki sonuçlara göre zihin engelli çocuğu olan ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayısına göre bilgi gereksinimlerine ilişkin puan ortalamalarına uygulanan tek yönlü varyans analizinden elde edilen F değerinin (1.106), .05 anlamlılık düzeyindeki tablo F değerin-den daha düşük olması, ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayılarına göre bilgi gereksinimlerinde farklılaşma olmadığını göstermektedir.

d. Ailenin İşleyişine İlişkin Gereksinim

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayılarına göre ailenin işleyişine ilişkin gereksinimleriyle ilgili puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 43'de verilmiştir.

ÇİZELGE 43

AİLELERİN ENGELLİ ÇOCUKLARI DIŞINDAKİ ÇOCUK SAYISINA GÖRE AİLENİN İŞLEYİŞİNE İLİŞKİN GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALAR

Engelli Çocuk Dışındaki Çocuk Sayısı	N	$\bar{X}$	S
1	171	3.550	2.901
2	91	3.462	2.742
3	38	3.711	3.221
Başka	38	4.026	3.018
Engelli Çocuk Dışında Çocuğu Olmayan	23	3.739	3.320
			N = 361

Çizelge 43, incelendiğinde ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayılarına göre ailenin işleyişine ilişkin gereksinimlerinin farklılaştığı görülmektedir. Üç çocuktan daha fazla sayıda çocuğu olan ailelerin puan ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir.

Ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayısına göre gözlenen farkların anlamlılığını test etmek için, grup ortalamaları arasında tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Çizelge 44'de verilmiştir.

ÇİZELGE 44

AİLELERİN ENGELLİ ÇOCUKLARI DIŞINDAKİ ÇOCUK SAYISINA GÖRE AİLENİN İŞLEYİŞİNE İLİŞKİN GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUANLARINA UYGULANAN TEK YÖNLÜ VARYANS ANALİZİ SONUÇLARI

Değişkenlik Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri
Gruplar arası	4	9.977	2.494	.289
Gruplar içi	356	3070.167	8.624	
Toplam	360	3080.144		

P>0.05

Çizelge 44'deki sonuçlara göre zihin engelli çocuğu olan ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayısına göre ailenin işleyişine ilişkin gereksinimlerine yönelik puan ortalamalarına uygulanan tek yönlü varyans analizinden elde edilen F değerinin (.289), .05 anlamlılık düzeyindeki tablo F değerinden daha düşük olması, ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayılarına göre ailenin işleyişine ilişkin gereksinimlerinde farklılaşmadığını göstermektedir.

e. Destek Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayısına göre destek gereksinimlerine yönelik puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 45'de verilmiştir.

ÇİZELGE 45

AİLELERİN ENGELLİ ÇOCUKLARI DIŞINDAKİ ÇOCUK SAYISINA GÖRE DESTEK GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

Engelli Çocuk Dışındaki Çocuk Sayısı	N	$\bar{X}$	S
1	172	5.378	2.358
2	92	5.402	2.268
3	38	4.816	2.893
Başka	37	4.568	2.566
Engelli Çocuk Dışındaki Çocuğu Olmayan	23	5.783	1.906

N = 362

Çizelge 45'de, engelli çocuğu dışında başka çocuğu olmayan, bir çocuğu ve iki çocuğu olan ailelerin puan ortalamaları en yüksek, 3 ve daha fazla sayıda çocuğu olanların ise en düşük puan ortalamasına sahip olduğu görülmektedir.

Ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayılarına göre gözlenen farkların anlamlılığını test etmek için, grup ortalamaları arasında tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Çizelge 46'da verilmiştir.

ÇİZELGE 46

AİLELERİN ENGELLİ ÇOCUKLARI DIŞINDAKİ ÇOCUK SAYISINA GÖRE DESTEK GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUANLARINA UYGULANAN TEK YÖNLÜ VARYANS ANALİZİ SONUÇLARI

Değişkenlik Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri
Gruplar arası	4	35.748	8.937	1.560
Gruplar İçi	357	2045.260	5.729	
Toplam	361	2081.008		

P>0.05

Çizelge 46'daki sonuçlara göre zihin engelli çocuğu olan ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayısına göre destek gereksinimlerine ilişkin puan ortalamalarına uygulanan tek yönlü varyans analizinden elde edilen F değerinin (1.560), .05 anlamlılık düzeyindeki tablo F değerinden daha düşük olması, ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayılarına göre destek gereksinimlerinde farklılaşma olmadığını göstermektedir.

f. Toplumsal Hizmet Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayısına göre toplumsal hizmet gereksinimlerine yönelik puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 47'de verilmiştir.

ÇİZELGE 47

AİLELERİN ENGELLİ ÇOCUKLARI DIŞINDAKİ ÇOCUK SAYISINA GÖRE TOPLUMSAL HİZMET GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

Engelli Çocuk Dışındaki Çocuk Sayısı	N	$\bar{X}$	S
1	171	2.468	1.770
2	92	2.413	1.685
3	38	2.132	1.727
Başka	36	2.528	1.576
Engelli Çocuk Dışındaki Çocuğu Olmama	23	2.696	2.032

N = 360

Çizelge 47'deki veriler, incelendiğinde ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayılarına göre toplumsal hizmet gereksinimlerinin farklılaşmadığı görülmektedir.

Ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayısına göre gözlenen farkların anlamlılığını test etmek için, grup or-

talamaları arasında tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve sonuçlar Çizelge 48'de verilmiştir.

ÇİZELGE 48

AİLELERİN ENGELLİ ÇOCUKLARI DIŞINDAKİ ÇOCUK SAYISINA GÖRE TOPLUMSAL HİZMET GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUANLARINA UYGULANAN TEK YÖNLÜ VARYANS ANALİZİ SONUÇLARI

Değişkenlik Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri
Gruplar arası	4	5.594	1.399	.460
Gruplar içi	355	1079.061	3.040	
Toplam	359	1084.655		

P>0.05

Çizelge 48'deki sonuçlara göre zihin engelli çocuğu olan ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayısına göre toplumsal hizmet gereksinimlerine ilişkin puan ortalamalarına uygulanan tek yönlü varyans analizinden elde edilen F değerinin (.460), .05 anlamlılık düzeyindeki tablo F değerinden daha düşük olması, ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayılarına göre toplumsal hizmet gereksinimlerinde farklılaşma olmadığını göstermektedir.

Elde edilen bulgular ailelerin engelli çocuk dışındaki çocuk sayılarının, gereksinimlerini farklılaştırmadığını

göstermektedir. Oysa çocuk sayısının artmasıyla ailenin harcamalarında artış olacağı düşünülmektedir. Aileler zihin engelli çocuğun doğumu ile bir takım olumsuzluklar yaşamaktadırlar (Turnbull, 1984). Çünkü zihin engelli çocuk yavaş öğrenir, duyu-motor sorunu vardır, engelinin derecesine göre günlük yaşama ilişkin ve de sosyal becerilerde yetersizlikler göstermektedir (Bıyıklı ve diğerleri, 1995). Bu özelliklere sahip bir çocuk ile birlikte olmaları, onu kabul etmeleri, korumaları, bakımını, eğitimini sağlamaları ve onunla iletişim kurmaları engeli olmayan çocuklarını yetiştirme de olumlu bir sonuç doğurabileceği düşünülmektedir. Bundan dolayı ailelerin diğerlerine açıklama yapma, bilgi, destek, ailenin işleyişine ilişkin gereksinimlerinin farklılaşmamış olduğu söylenebilir. Ayrıca toplumu oluşturan bireylerin zihin engelli bir çocuğa oranla engeli olmayan bir çocuğu kabul etme olasılığının daha yüksek olabileceği düşüncesi de ailelerin toplumsal hizmet gereksinimlerini farklılaştırmamış olabilir.

E. Engelli Çocuk Sayısı

a. Maddi Gereksinim

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayısına göre maddi gereksinimleriyle ilgili puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 49'da verilmektedir.

ÇİZELGE 49

AİLELERİN ZİHİN ENGELLİ ÇOCUKLARI DIŞINDAKİ ENGELLİ ÇOCUKLARI OLMA DURUMUNA GÖRE MADDİ GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

İkinci Bir Engelli Çocuğu Olması	N	$\bar{X}$	S	t
Hayır	338	4.201	3.634	
Evet	31	6.774	2.895	3.831

P<0.001

Çizelge 49'daki veriler incelendiğinde, zihin engelli çocuğu dışında engelli çocuğu olan ailelerin maddi gereksinimlere yönelik puan ortalamaları arasında uygulanan t testi sonucuna göre, grup ortalamaları arasındaki farkın .001 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir.

b. Diğerlerine Açıklama Yapma Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin engelli çocukları dışındaki çocuk sayısına göre diğerlerine açıklama yapma gereksinimleriyle ilgili puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 50'de verilmektedir.

ÇİZELGE 50

AİLELERİN ZİHİN ENGELLİ ÇOCUKLARI DIŞINDA ENGELLİ ÇOCUKLARI OLMA DURUMUNA GÖRE DİĞERLERİNE AÇIKLAMA YAPMA GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

İkinci Bir Engelli Çocuğu Olması	N	$\bar{X}$	S	t
Hayır	337	3.015	3.015	3.701
Evet	30	5.133	2.874	

P<0.001

Çizelge 50'deki veriler incelendiğinde zihin engelli çocuğu dışında engelli çocuğu olan ailelerin diğerlerine açıklama yapma gereksinimlerine yönelik puan ortalamaları arasında uygulanan t testi sonucuna göre, grup ortalamaları arasındaki farkın .001 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir.

c. Bilgi Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu dışında engelli çocuğu olan ailelerin bilgi gereksinimlerine yönelik puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 51'de verilmiştir.

ÇİZELGE 51

AİLELERİN ZİHİN ENGELLİ ÇOCUĞU DIŞINDA ENGELLİ ÇOCUĞU OLMA DURUMUNA GÖRE BİLGİ GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

İkinci Bir Engelli Çocuğu Olması	N	$\bar{X}$	S	t
Hayır	336	7.196	3.159	1.628
Evet	29	8.172	2.221	

P>0.05

Çizelge 51'deki veriler incelendiğinde zihin engelli çocuğu dışında engelli çocuğu olmayan ailelerin bilgi gereksinimlere yönelik puan ortalamalarının düşük, zihin engelli çocuğu dışında engelli çocuğu olan ailelerin puan ortalamalarının yüksek olduğu görölmektedir. Bu farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla iki grup ortalaması arasında uygulanan t testi sonucuna göre, grup ortalamaları arasındaki farkın .05 düzeyinde anlamlı olmadığı görölmektedir.

d. Ailenin İşleyişine İlişkin Gereksinim

Zihin engelli çocuğu dışında engelli çocuğu olan ailelerin ailenin işleyişine ilişkin gereksinimlerine yönelik puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 52'de verilmiştir.

ÇİZELGE 52

AİLELERİN ZİHİN ENGELLİ ÇOCUKLARI DIŞINDA ENGELLİ ÇOCUKLARI OLMA DURUMUNA GÖRE AİLENİN İŞLEYİŞİNE İLİŞKİN GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

İkinci Bir Engelli Çocuğu Olması	N	$\bar{X}$	S	t
Hayır	332	3.407	2.900	4.513
Evet	29	5.897	2.160	

P<0.001

Çizelge 52'deki veriler incelendiğinde zihin engelli çocuğu dışında engelli çocuğu olmayan ailelerin ailenin işleyişine ilişkin gereksinimlere yönelik puan ortalamalarının düşük, zihin engelli çocuğu dışında engelli çocuğu olan ailelerin puan ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Bu farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla iki grup ortalaması arasında uygulanan t testi sonucuna göre, grup ortalamaları arasındaki farkın .001 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir.

e. Destek Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu dışında engelli çocuğu olan ailelerin destek gereksinimlerine yönelik puan ortalamaları ve standart sapmaları izelge 53'de verilmiştir.

ÇİZELGE 53

AİLELERİN ZİHİN ENGELLİ ÇOCUKLARI DIşINDA ENGELLİ ÇOCUKLARI OLMA DURUMUNA GÖRE DESTEK GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

İkinci Bir Engelli ocuğu Olması	N	$\bar{X}$	S	t
Hayır	333	5.168	2.420	2.703
Evet	29	6.414	1.842	

P<0.001

Çizelge 53'deki veriler incelendiğinde zihin engelli çocuğu dışında engelli çocuğu olmayan ailelerin destek gereksinimlerine yönelik puan ortalamalarının düşük, zihin engelli çocuğu dışında engelli çocuğu olan ailelerin puan ortalamalarının yüksek olduğu grlmektedir. Bu farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla iki grup ortalaması arasında uygulanan t testi sonucuna göre, grup ortalamaları arasındaki farkın .001 düzeyinde anlamlı olduğu grlmektedir.

f. Toplumsal Hizmet Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu dışında engelli çocuğu olan ailelerin toplumsal hizmet gereksinimlerine yönelik puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 54'de verilmiştir.

ÇİZELGE 54

AİLELERİN ZİHİN ENGELLİ ÇOCUKLARI DIŞINDA ENGELLİ ÇOCUKLARI OLMA DURUMUNA GÖRE TOPLUMSAL HİZMET GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

İkinci Bir Engelli Çocuğu Olması	N	$\bar{X}$	S	t
Hayır	331	2.341	1.760	3.675
Evet	29	3.552	0.910	

P<0.001

Çizelge 54'deki veriler incelendiğinde zihin engelli çocuğu dışında engelli çocuğu olmayan ailelerin toplumsal hizmet gereksinimlerine yönelik puan ortalamalarının düşük, zihin engelli çocuğu dışında engelli çocuğu olan ailelerin puan ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Bu farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla iki grup ortalaması arasında uygulanan t testi sonucuna göre, grup ortalamaları arasındaki farkın .001 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir.

Ailelerin zihin engelli çocukları dışında engelli çocukları olma/olmama durumuna göre verilen yanıtlar incelendiğinde ailelerin yalnızca bilgi gereksinimlerinin farklılaşmadığı görülmektedir. Buna karşın diğer gereksinim alanlarının tümünde farklılaşma olduğu belirlenmiştir.

Engelli çocuk sayısının artması ailenin maddi gereksinimlerini artırmaya etkili olabilecektir. Çünkü engelli çocuğun doktor, bakım, araç-gereç ve eğitim harcamalarının fazla olduğu belirtilmektedir (Dunlap, 1979) ve elde edilen bulgular da bunu göstermektedir (Cook ve Lawton, 1984).

Aile içinde birden fazla engelli çocuğun olması ailenin sosyal etkinliğini biraz daha azaltabilmekte, çevredeki bireylere açıklama yapma şeklini etkileyebilmekte, hem kendilerinin hem de engelli çocuklarının kabul görmesini azaltabilmektedir.

F. Yakın Çevrede Engelli Bir Bireyin Olması

a. Maddi Gereksinim

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin yakın çevrelerinde engelli birey olma durumuna göre maddi gereksinimleriyle ilgili puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 55'de verilmektedir.

ÇİZELGE 55

AİLELERİN YAKIN ÇEVRELERİNDE ENGELLİ BİREY OLMA DURUMUNA GÖRE MADDİ GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

İkinci Bir Engelli Çocuğu Olması	N	$\bar{X}$	S	t
Hayır	323	4.430	3.706	.181
Evet	46	4.326	3.218	

P>0.05

Çizelge 55'deki veriler incelendiğinde zihin engelli çocuğu olan ailelerin yakın çevrelerinde engelli birey olması ile yakın çevrede engelli birey olmaması arasında bir fark olmadığı görülmektedir. Bu farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla iki grup ortalamaları arasında uygulanan t testinden hesaplanan t değeri, grup ortalamaları arasındaki farkın .05 düzeyinde anlamlı olmadığını göstermektedir.

b. Diğerlerine Açıklama Yapma Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin yakın çevrelerinde engelli birey olma durumuna göre diğerlerine açıklama yapma gereksinimleriyle ilgili puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 56'da verilmektedir.

ÇİZELGE 56

AİLELERİN YAKIN ÇEVRELERİNDE ENGELLİ BİREY OLMA DURUMUNA GÖRE DİĞERLERİNE AÇIKLAMA YAPMA GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

Yakın Çevrede Engelli Birey var mı?	N	$\bar{X}$	S	t
Hayır	322	3.286	3.086	1.642
Evet	45	2.489	2.760	

P>0.05

Çizelge 56'deki veriler incelendiğinde zihin engelli çocuğu olan ailelerin yakın çevrelerinde engelli birey olanların puan ortalamalarının düşük, yakın çevrelerinde engelli birey olmayanların puan ortalamalarının ise yüksek olduğu görülmektedir. Bu farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla iki grup ortalamaları arasında uygulanan t testinden hesaplanan t değeri, grup ortalamaları arasındaki farkın .05 düzeyinde anlamlı olmadığını göstermektedir.

c. Bilgi Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin yakın çevrelerinde engelli birey olma durumuna göre bilgi gereksinimleriyle ilgili puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 57'de verilmektedir.

ÇİZELGE 57

AİLELERİN YAKIN ÇEVRELERİNDE ENGELLİ BİREY OLMA DURUMUNA GÖRE BİLGİ GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

Yakın Çevrede Engelli Birey Var mı?	N	$\bar{X}$	S	t
Hayır	319	7.317	3.089	.691
Evet	46	6.978	3.221	

$P > 0.05$

Çizelge 57'deki veriler incelendiğinde zihin engelli çocuğu olan ailelerin, yakın çevrelerinde engelli birey olmayan ailelerin ortalama puanlarının yüksek, yakın çevrelerinde engelli birey olan ailelerin puan ortalamalarının ise düşük olduğunu göstermektedir. Bu farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla iki grup ortalamaları arasında uygulanan t testinden hesaplanan t değeri, grup ortalamaları arasındaki farkın .05 düzeyinde anlamlı olmadığını göstermektedir.

d. Ailenin İşleyişine İlişkin Gereksinim

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin yakın çevrelerinde engelli birey olma durumuna göre ailenin işleyişine ilişkin gereksinimleriyle ilgili puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 58'de verilmektedir.

ÇİZELGE 58

AİLELERİN YAKIN ÇEVRELERİNDE ENGELLİ BİREY OLMA DURUMUNA GÖRE AİLENİN İŞLEYİŞİNE İLİŞKİN GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

Yakın Çevrede Engelli Birey Var mı?	N	$\bar{X}$	S	t
Hayır	319	7.317	3.089	.093
Evet	44	3.568	2.913	

P>0.05

Çizelge 58'deki veriler incelendiğinde yakın çevrelerinde engelli birey olmayan ailelerin ortalama puanlarının yüksek, yakın çevrelerinde engelli birey olan ailelerin puan ortalamalarının ise düşük olduğu görülmektedir. Bu farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla iki grup ortalamaları arasında uygulanan t testinden hesaplanan t değeri, grup ortalamaları arasındaki farkın .05 düzeyinde anlamlı olmadığını göstermektedir.

e. Destek Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin yakın çevrelerinde engelli birey olma durumuna göre destek gereksinimlerine yönelik puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 59'da verilmiştir.

ÇİZELGE 59

AİLELERİN YAKIN ÇEVRELERİNDE ENGELLİ BİREY OLMA DURUMUNA GÖRE DESTEK GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

Yakın Çevrede Engelli Bireyin Olması	N	$\bar{X}$	S	t
Hayır	316	5.272	2.434	.087
Evet	46	5.239	2.183	

P>0.05

Çizelge 59'daki veriler incelendiğinde, zihin engelli çocuğu olan ailelerin, yakın çevrelerinde engelli birey olmayan ailelerin ortalama puanlarının, yakın çevrelerinde engelli birey olan ailelerin puan ortalamalarından farklı olmadığını göstermektedir. Bu farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla iki grup ortalamaları arasında uygulanan t testinden hesaplanan t değeri, grup ortalamaları arasındaki farkın .05 düzeyinde anlamlı olmadığını göstermektedir.

f. Toplumsal Hizmet Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin yakın çevrelerinde engelli birey olma durumuna göre toplumsal hizmet gereksinimlerine yönelik puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 60'da verilmiştir.

ÇİZELGE 60

AİLELERİN YAKIN ÇEVRELERİNDE ENGELLİ BİREY OLMA DURUMUNA GÖRE TOPLUMSAL HİZMET GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

Yakın Çevrede Engelli Bireyin Olması	N	$\bar{X}$	S	t
Hayır	314	2.465	1.705	.743
Evet	46	2.261	1.960	

P>0.05

Çizelge 60'daki veriler incelendiğinde, zihin engelli çocuğu olan ailelerin, yakın çevrelerinde engelli birey olmayan ailelerin ortalama puanlarının, yakın çevrelerinde engelli birey olan ailelerin puan ortalamalarından farklı olmadığını göstermektedir. Bu durumun anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla iki grup ortalamaları arasında uygulanan t testinden hesaplanan t değeri, grup ortalamaları arasındaki farkın .05 düzeyinde anlamlı olmadığını göstermektedir.

Yaşanan hızlı teknolojik gelişmeler aile yapısında da değişmelere neden olmuştur. Buna bağlı olarak aile küçülmüş çevre ile olan ilişkileri sınırlanmıştır (Danişoğlu, 1991). Böylelikle aileler yalnızca kendi sorunları ile ilgilenen, çevredeki bireylerin duygu, düşünce ve gereksinimlerine aldırış etmeyen bir yapıya bürünmesine neden olduğu düşünülmektedir.

Bu nedenlerden ötürü ailelerin yakın çevrelerinde engelli bir bireyin olması/olmaması gereksinimlerinde hiçbir değişikliğe neden olmamıştır.

III. Çocuğa İlişkin Değişkenler Yönünden Ailelerin Gereksinimleri Farklılaşmakta mıdır?

Çocuğa ilişkin değişkenler amaç bölümünde belirtildiği gibi, zihin engelli çocuğun yaşı ve cinsiyeti şeklinde ele alınmıştır. Dolayısıyla ailelerin gereksinimleri bu değişkenler çerçevesinde incelenmiştir.

A. Zihin Engelli Çocuğun Yaşı

a. Maddi Gereksinim

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin çocuklarının yaşlarına yönelik maddi gereksinimlerine göre puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 61'de verilmiştir.

ÇİZELGE 61

AİLELERİN ÇOCUĞUN YAŞINA GÖRE MADDİ GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

Zihin Engelli Çocuğun Yaşı	N	$\bar{X}$	S
7 - 11	174	4.155	3.609
12 - 16	168	4.637	3.715
17 ve üstü	27	4.741	3.448

N = 369

Çizelge 61'deki veriler incelendiğinde zihin engelli çocuğu olan ailelerin çocuğun yaşına göre maddi gereksinimlere verdikleri yanıtların ortalama puanları arasında önemli bir fark olmadığını vermektedir. Ailelerin puan ortalamaları arasındaki bu sonucun anlamlı olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiş ve bu işlemle ilgili sonuçlar Çizelge 62'de gösterilmiştir.

ÇİZELGE 62

AİLELERİN ÇOCUĞUN YAŞINA GÖRE MADDİ GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUANLARINA UYGULANAN TEK YÖNLÜ VARYANS ANALİZİ SONUÇLARI

Değişkenlik Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri
Gruplar arası	2	22.882	11.441	.860
Gruplar içi	366	4866.847	13.297	
Toplam	368	4889.729		

$P > 0.05$

Çizelge 62'deki sonuçlara göre zihin engelli çocuğun yaşına göre ailelerin maddi gereksinimlerine ilişkin puan ortalamalarına uygulanan tek yönlü varyans analizinden elde edilen F değerinin (.860), .05 anlamlılık düzeyindeki tablo F değerinden daha küçük olması, ailelerin zihin engelli çocuğun yaşına göre maddi gereksinimlerinde farklılaşma olmadığını göstermektedir.

a. Diğerlerine Açıklama Yapma Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin çocuklarının yaşlarına yönelik diğerlerine açıklama yapma gereksinimlerine göre puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 63'de verilmiştir.

ÇİZELGE 63

AİLELERİN ÇOCUĞUN YAŞINA GÖRE DİĞERLERİNE AÇIKLAMA YAPMA GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

Zihin Engelli Çocuğun Yaşı	N	$\bar{X}$	S
7 - 11	173	2.890	2.962
12 - 16	167	3.533	3.125
17 ve üstü	27	2.963	3.107

N=367

Çizelge 63'deki verilere göre zihin engelli çocuğunun yaşı 7 - 11 ile 17 ve üstünde olan ailelerin diğerlerine açıklama yapma gereksinimine verdikleri yanıtların puan ortalamaları arasında önemli bir fark olmadığı, 12 - 16 yaşında zihin engelli çocuğu olanların ise puan ortalamalarının diğerlerine göre daha düşük olduğu görülmektedir. Yaşları 12 - 16 arasında değişen zihin engelli çocuğu olan aile-

lerin diğ er yaş grubunda ç ocuğ u olan ailelerin puanları ara-
sındaki bu farklılaş manın anlamlı olup olmadığını belirle-
mek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve elde
edilen sonuçlar Ç izelge 64'de gösterilmiştir.

Ç İZELGE 64

AİLELERİN Ç OCUĞ UN YAŞ INA GÖRE DİĞ ERLERİNE AÇIKLAMA YAPMA GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUANLARINA UYGULANAN TEK YÖNLÜ VARYANS ANALİZİ SONUÇLARI

Değ işkenlik Kaynağ ı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değ eri
Gruplar arası	2	36.582	18.291	1.969
Gruplar iç i	364	3381.445	9.290	
Toplam	366	3418.027		

P>0.05

Ç izelge 64'deki sonuçlara göre zihin engelli ç ocuğ un
yaş ına göre ailelerin diğ erlerine açıklama yapma gereksi-
nimlerine ilişkin puan ortalamalarına uygulanan tek yönlü
varyans analizinden elde edilen F değ erinin (1.969), .05 an-
lamlılık düzeyindeki tablo F değ erinden daha küçük olması,
ailelerin yaş larına göre diğ erlerine açıklama yapma gerek-
sinimlerinde farklılaş madığını göstermektedir.

c. Bilgi Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin çocuklarının yaşlarına yönelik bilgi gereksinimlerine göre puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 65'de verilmiştir.

ÇİZELGE 65

AİLELERİN ÇOCUĞUN YAŞINA GÖRE BİLGİ
GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI
VE STANDART SAPMALARI

Zihin Engelli Çocuğun Yaşı	N	$\bar{X}$	S
7 - 11	169	7.349	3.094
12 - 16	169	6.899	3.225
17 ve üstü	27	9.148	1.099

N = 365

Çizelge 65'deki verilere göre, zihin engelli çocuğun yaşı 17 ve üstünde olan ailelerin bilgi gereksinimine verdikleri yanıtların, puan ortalamalarının diğerlerine göre yüksek olduğu, 12 - 16 yaşında zihin engelli çocuğu olanların ise puan ortalamalarının diğerlerine göre daha düşük olduğu görülmektedir. Yaşları 12 - 16 arasında değişen zihin engelli çocuğu olan ailelerin diğer yaş grubunda çocuğu olan ailelerin puanları arasındaki bu farklılaşmanın anlamlı olup

olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Çizelge 66'da gösterilmiştir.

ÇİZELGE 66

AİLELERİN ÇOCUĞUN YAŞINA GÖRE BİLGİ GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUANLARINA UYGULANAN TEK YÖNLÜ VARYANS ANALİZİ SONUÇLARI

Değişkenlik Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri
Gruplar arası	2	119.503	59.752	6.386
Gruplar içi	362	3387.100	9.357	
Toplam	364	3506.603		

P<0.01

Çizelge 66'deki sonuçlara göre zihin engelli çocuğun yaşına göre ailelerin bilgi gereksinimlerine ilişkin puan ortalamalarına uygulanan tek yönlü varyans analizinden elde edilen F değerinin (6.386), .01 anlamlılık düzeyindeki tablo F değerinden daha yüksek olması, ailelerin yaşlarına göre bilgi gereksinimlerinde farklılaştığını göstermektedir.

d. Ailenin İşleyişine İlişkin Gereksinim

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin çocuklarının yaşlarına yönelik ailenin işleyişine ilişkin gereksinimlerine göre puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 67'de verilmiştir.

ÇİZELGE 67

AİLELERİN ÇOCUĞUN YAŞINA GÖRE AİLENİN İŞLEYİŞİNE İLİŞKİN GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

Zihin Engelli Çocuğun Yaşı	N	$\bar{X}$	S
7 - 11	169	3.426	2.933
12 - 16	165	3.715	2.930
17 ve üstü	27	4.074	2.868

N=361

Çizelge 67'deki verilere göre zihin engelli çocuğun yaşı 7 - 11 ile 12 -16 olan ailelerin, ailenin işleyişine ilişkin gereksinimlerine verdikleri yanıtların puan ortalamaları arasında önemli bir fark olmadığı, 17 ve üstünde zihin engelli çocuğu olanların ise puan ortalamalarının diğerlerine göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Yaşları 17 ve üstünde olan zihin engelli çocuğu olan ailelerin diğer yaş grubunda çocuğu olan ailelerin puanları arasındaki bu farklılaşma

nın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Çizelge 68'de gösterilmiştir.

ÇİZELGE 68

AİLELERİN ÇOCUĞUN YAŞINA GÖRE AİLENİN İŞLEYİŞİNE İLİŞKİN GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUANLARINA UYGULANAN TEK YÖNLÜ VARYANS ANALİZİ SONUÇLARI

Değişkenlik Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri
Gruplar arası	2	13.355	6.677	.779
Gruplar içi	358	3066.789	8.566	
Toplam	360	3080.144		

P>0.05

Çizelge 68'deki sonuçlara göre zihin engelli çocuğun yaşına göre ailelerin ailenin işleyişine ilişkin gereksinimlerine yönelik puan ortalamalarına uygulanan tek yönlü varyans analizinden elde edilen F değerinin (.779), .05 anlamlılık düzeyindeki tablo F değerinden daha düşük olması, ailelerin yaşlarına göre ailenin işleyişine ilişkin gereksinimlerinde farklılaşmadığını göstermektedir.

e. Destek Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin çocuklarının yaşlarına yönelik destek gereksinimlerine göre puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 69'da verilmiştir.

ÇİZELGE 69

AİLELERİN ÇOCUĞUN YAŞINA GÖRE DESTEK
GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI
VE STANDART SAPMALARI

Zihin Engelli Çocuğun Yaşı	N	$\bar{X}$	S
7 - 11	168	5.048	2.321
12 - 16	167	5.377	2.555
17 ve üstü	27	5.963	1.698

N = 362

Çizelge 69'daki verilere göre zihin engelli çocuğun yaşına göre ailelerin destek gereksinimine verdikleri yanıtların puan ortalamaları arasında önemli bir fark olmadığı görülmektedir. Yaşları 17 ve üstünde olan zihin engelli çocuğu olan ailelerin diğer yaş grubunda çocuğu olan ailelerin puanları arasındaki bu farklılaşmanın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Çizelge 70'de gösterilmiştir.

ÇİZELGE 70

AİLELERİN ÇOCUĞUN YAŞINA GÖRE DESTEK GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUANLARINA UYGULANAN TEK YÖNLÜ VARYANS ANALİZİ SONUÇLARI

Değişkenlik Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri
Gruplar arası	2	23.193	11.596	2.023
Gruplar İçi	359	2057.816	5.732	
Toplam	361	2081.009		

P>0.05

Çizelge 70'deki sonuçlara göre, zihin engelli çocuğun yaşına göre ailelerin destek gereksinimlerine ilişkin puan ortalamalarına uygulanan tek yönlü varyans analizinden elde edilen F değerinin (2.023), .05 anlamlılık düzeyindeki tablo F değerinden daha düşük olması, ailelerin yaşlarına göre destek gereksinimlerinde farklılaşmadığını göstermektedir.

f. Toplumsal Hizmet Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin çocuklarının yaşlarına yönelik toplumsal hizmet gereksinimlerine göre puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 71'de verilmiştir.

ÇİZELGE 71

AİLELERİN ÇOCUĞUN YAŞINA GÖRE TOPLUMSAL HİZMET GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

Zihin Engelli Çocuğun Yaşı	N	$\bar{X}$	S
7 - 11	168	2.220	1.704
12 - 16	165	2.570	1.788
17 ve üstü	27	3.000	1.468

N=360

Çizelge 71'deki verilere göre 7 - 11 ve 12 -16 yaşında zihin engelli çocuk ailelerinin toplumsal hizmet gereksinimine verdikleri yanıtların puan ortalamaları arasında önemli bir fark olmadığı, 17 ve üstünde olanların puan ortalamalarının diğerlerine göre yüksek olduğu görülmektedir. Yaşları 17 ve üstünde olan zihin engelli çocuğu olan ailelerin diğer yaş grubunda çocuğu olan ailelerin puanları arasındaki bu farklılaşmanın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Çizelge 72'de verilmiştir.

ÇİZELGE 72

AİLELERİN ÇOCUĞUN YAŞINA GÖRE TOPLUMSAL HİZMET GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUANLARINA UYGULANAN TEK YÖNLÜ VARYANS ANALİZİ SONUÇLARI

Değişkenlik Kaynağı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F Değeri
Gruplar arası	2	19.356	9.678	3.243
Gruplar İçi	357	1065.300	2.984	
Toplam	359	1084.656		

P<0.05

Çizelge 72'deki sonuçlara göre zihin engelli çocuğun yaşına göre ailelerin toplumsal hizmet gereksinimlerine ilişkin puan ortalamalarına uygulanan tek yönlü varyans analizinden elde edilen F değerinin (3.243), .05 anlamlılık düzeyindeki tablo F değerinden daha yüksek olması, ailelerin yaşlarına göre toplumsal hizmet gereksinimlerinde farklılaştığını göstermektedir.

Zihin engelli çocuğun bulunduğu yaşa göre davranışlarında farklılaşma olması gereksinimlerine de yansımış ve onların gereksinimlerinde farklılaşmaya yol açmıştır. Buna rağmen ailelerin maddi, diğerlerine açıklama yapma, destek, ailenin işleyişine ilişkin gereksinimlerinde farklılaşma olmadığı belirlenmiştir. Elde edilen bu bulgu Sucuoğ-

lu'nun araştırma sonuçlarında da grlmektedir. Fakat ocu-
ğun yaşının ilerlemesiyle birlikte gereksinimlerinde farklı-
laşma ve artma olacağı dşnlmektedir. Ailenin bu gerek-
sinimleri karşılayabilmesi için de ekonomik yönden daha
fazla harcama yapması, gerek çevrede gerekse aile içinde
karşılaşacağı her türlü sorunla başaıkabilmededaha bilgili
olması ve toplumsal yönden gerekli desteği alabilmesinin
nemli olduğu dşnlmektedir.

B. Zihin Engelli Çocuğun Cinsiyeti

a. Maddi Gereksinim

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin çocuklarının cinsiyetlerine yönelik maddi gereksinimlerine göre puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 73'de verilmiştir.

ÇİZELGE 73

AİLELERİN ZİHİN ENGELLİ ÇOCUĞUN CİNSİYETİNE GÖRE MADDİ GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	t
Kız	150	4.680	3.845	1.146
Erkek	219	4.237	3.499	

P>0.05

Çizelge 73'deki veriler incelendiğinde zihin engelli çocuğu olan ailelerin çocuğun cinsiyetine göre maddi gereksinimlere verdikleri yanıtların ortalama puanları arasında önemli bir fark olmadığını vermektedir. Ailelerin puan ortalamaları arasındaki bu sonucun anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla iki grup ortalaması arasında uygulanan t testinden hesaplanan t değeri grup ortalamaları arasındaki farkın .05 düzeyinde anlamlı olmadığını vermektedir.

b. Diğerlerine Açıklama Yapma Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin çocuklarının cinsiyetlerine yönelik diğerlerine açıklama yapma gereksinimlerine göre puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 74'de verilmiştir.

ÇİZELGE 74

AİLELERİN ÇOCUĞUN CİNSİYETİNE GÖRE DİĞERLERİNE
AÇIKLAMA YAPMA GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK
PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	t
Kız	149	3.195	3.132	.034
Erkek	218	3.183	3.010	

P>0.05

Çizelge 74' deki veriler incelendiğinde zihin engelli çocuğu olan ailelerin çocuğun cinsiyetine göre diğerlerine açıklama yapma gereksinimlerine verdikleri yanıtların ortalama puanları arasında önemli bir fark olmadığını göstermektedir. Ailelerin puan ortalamaları arasındaki bu sonucun anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla iki grup ortalaması arasında uygulanan t testinden hesaplanan t değeri grup ortalamaları arasındaki farkın .05 düzeyinde anlamlı olmadığını vermektedir.

c. Bilgi Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin çocuklarının cinsiyetlerine yönelik bilgi gereksinimlerine göre puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 75'de verilmiştir.

ÇİZELGE 75

AİLELERİN ÇOCUĞUN CİNSİYETİNE GÖRE
BİLGİ GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN
ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	t
Kız	148	7.162	2.949	.568
Erkek	217	7.350	3.210	

P>0.05

Çizelge 75'deki veriler incelendiğinde zihin engelli çocuğu olan ailelerin çocuğun cinsiyetine göre bilgi gereksinimlerine verdikleri yanıtların ortalama puanları arasında önemli bir fark olmadığını göstermektedir. Ailelerin puan ortalamaları arasındaki bu sonucun anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla iki grup ortalaması arasında uygulanan t testinden hesaplanan t değeri grup ortalamaları arasındaki farkın .05 düzeyinde anlamlı olmadığını vermektedir.

d. Ailenin İşleyişine İlişkin Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin çocuklarının cinsiyetlerine yönelik ailenin işleyişıyle ilgili gereksinimlerine göre puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 76'da verilmiştir.

ÇİZELGE 76

AİLELERİN ÇOCUĞUN CİNSİYETİNE GÖRE AİLENİN İŞLEYİŞİYLE İLGİLİ GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	t
Kız	147	3.633	2.956	.140
Erkek	214	3.589	2.910	

P>0.05

Çizelge 76'daki veriler incelendiğinde zihin engelli çocuğu olan ailelerin çocuğun cinsiyetine göre ailenin işleyişine ilişkin gereksinimlerine yönelik verdikleri yanıtların ortalama puanları arasında önemli bir fark olmadığı görülmektedir. Ailelerin puan ortalamaları arasındaki bu sonucun anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla iki grup ortalaması arasında uygulanan t testinden hesaplanan t değeri grup ortalamaları arasındaki farkın .05 düzeyinde anlamlı olmadığını vermektedir.

e. Destek Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin çocuklarının cinsiyetlerine yönelik destek gereksinimlerine göre puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 77'de verilmiştir.

ÇİZELGE 77

AİLELERİN ÇOCUĞUN CİNSİYETİNE GÖRE DESTEK GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	t
Kız	147	5.333	2.280	.428
Erkek	215	5.223	2.485	

P>0.05

Çizelge 77'deki veriler incelendiğinde zihin engelli çocuğu olan ailelerin çocuğun cinsiyetine göre destek gereksinimlerine verdikleri yanıtların ortalama puanları arasında önemli bir fark olmadığını vermektedir. Ailelerin puan ortalamaları arasındaki bu sonucun anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla iki grup ortalaması arasında uygulanan t testinden hesaplanan t değeri grup ortalamaları arasındaki farkın .05 düzeyinde anlamlı olmadığını vermektedir.

f. Toplumsal Hizmet Gereksinimi

Zihin engelli çocuğu olan ailelerin çocuklarının cinsiyetlerine yönelik toplumsal hizmet gereksinimlerine göre puan ortalamaları ve standart sapmaları Çizelge 78'de verilmiştir.

ÇİZELGE 78

AİLELERİN ÇOCUĞUN CİNSİYETİNE GÖRE TOPLUMSAL HİZMET GEREKSİNİMLERİNE YÖNELİK PUAN ORTALAMALARI VE STANDART SAPMALARI

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	t
Kız	146	2.583	1.709	1.293
Erkek	214	2.341	1.755	

P>0.05

Çizelge 78'deki veriler incelendiğinde zihin engelli çocuğu olan ailelerin çocuğun cinsiyetine göre toplumsal hizmet gereksinimlerine verdikleri yanıtların ortalama puanları arasında önemli bir fark olmadığı görülmektedir. Ailelerin puan ortalamaları arasındaki bu sonucun anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla iki grup ortalaması arasında uygulanan t testinden hesaplanan t değeri, grup ortalamaları arasındaki farkın .05 düzeyinde anlamlı olmadığını vermektedir.

Zihin engelli çocuğun cinsiyetine göre ailelerin maddi, diğerlerine açıklama yapma, bilgi, ailenin işleyişine ilişkin, destek ve toplumsal hizmet gereksinimlerine verdikleri yanıtların farklılaşmadığı görülmektedir. Bu durum ailelerin çocuklarının cinsiyetlerini dikkate almadan onların gereksinimlerini karşılamaya çalıştıklarını düşündürmektedir.

Ailelerin Açık Uçlu Soruya İlişkin Verdikleri Yanıtların Dağılımı

Bu bölümde ailelerin gereksinim gösterdikleri maddelere Çizelge 79'da yer verilmiştir.

ÇİZELGE 79

AİLELERİN AÇIK UÇLU SORULARA İLİŞKİN VERDİKLERİ YANITLARIN DAĞILIMI

Gerekinimler	n	%
Maddi Gereksinim	123	33
Eğitim Gereksinimi	81	21
Sosyal Destek	70	19
Sağlık Desteği	63	17
Gelecek Endişesi	53	14
Bilgi Gereksinimi	48	13

Çizelge 79'da, görüldüğü gibi zihin engelli çocuğu olan ailelerin açık uçlu soruya verdikleri yanıtların dağılımı görülmektedir. Açık uçlu sorulara verilen yanıtlar incelendiğinde ailelerin (n=123) % 33'ünün en temel gereksinim olarak maddi gereksinimi belirttikleri görülmektedir. Ailelerin sosyo-ekonomik düzeylerinin düşük olması kendilerinin ve de çocuklarının gereksinimlerini karşılamada yetersiz olmaları bu sonuca neden olabilmektedir. Gelişmiş ülkelerde engelli çocukların ailelerine, çocuğun tüm gereksinimlerini karşılayabilmek üzere maddi yardım yapılmaktadır. Ülkemizde ise zihin engelli çocuğu olan ailelere maddi yardım yapılmamaktadır. Ailelerin ekonomik gelirlerinin düşük olması ve maddi yönden yardım almamaları bu konuda gereksinim göstermelerine neden olabilmektedir.

Ailelerin (n=81) %21'i çocuklarına verilen eğitimin yeterince iyi olmadığını belirtmişler ve eğitim seviyesinin yükseltilmesini istemişlerdir. Bu bulgu doğrultusunda özel eğitim öğretmenleri incelendiğinde, bir bölümünün bu mesleğe yönelik bilgileri olmadan, kimle çalışacaklarını, ne yapacaklarını bilmeden, 18 tercihli formun sonlarına kodlayarak geldikleri ve hatta kişiliklerine ters düştüğü dahi söylenebilir. Ayrıca zihin engelli çocuk için belirlenen amaca ulaşabilmenin uzun sürmesi, ailelerin sabırsız olması ve beklentilerinin de yüksek olması bu sonucu doğrulmuş olabilir.

AGBA'nda yer almayıp, açık uçlu sorularla belirlenen tek gereksinim, ailelerin çocuklarının geleceklerinden endişe duymaları konusundadır. Ailelerin (n=53) %14'ü zihin engelli çocuklarına gelecekte ne olacağı yönünde endişe belirtmişlerdir. Bu duruma kendilerine rağmen çocuklarının fazlaca zorluk yaşamaları, toplumu oluşturan bireyler tarafından kabul görmemeleri, çocuklarının kendilerine yetecek eğitimi almamaları neden olabilmektedir.

BÖLÜM IV

ÖZET, YARGI VE ÖNERİLER

Bu bölümde, önceki bölümlerin özeti yapılmaktadır. Ayrıca araştırma bulgularına dayalı olarak geliştirilen yargılara, araştırmacılar ve uygulayıcılar için önemli olarak görülen bir takım önerilere yer verilmiştir.

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, zihin engelli çocuğu olan ailelerin (anne ve babaların) gereksinimlerini ve bu gereksinimlerle ilişkili değişkenleri belirlemektir.

Araştırma, ailelerin gereksinimlerinin ortaya çıkarılmasında, programın hazırlanması ve uygulanmasında, zihin engelli çocuğu bulunan ailelere ve aile eğitimi verecek uzmanlara yol gösterebilmede, aile eğitimcisine yardımcı olmadıkça önem kazanmaktadır.

Araştırma kümesini 1995-1996 öğretim yılında, Eskişe-

hir ilinde özel eğitim kurumlarına devam eden zihin engelli çocukların aileleri oluşturmaktadır. Özel eğitim kurumlarına devam eden öğrenci sayısı 304 olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla zihin engelli çocuğu olan 304 aile araştırma kümesini oluşturmaktadır. Anket formları ailelerin tümüne ulaştırılmış, fakat 190 aileden (190 anne; 188 baba) geri gelmiştir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak Bailey ve Simonsson tarafından geliştirilen ve Sucuoğlu tarafından Türkçe'ye uyarlanıp geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı kullanılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen verilerle ilgili işlemlerde yüzdellik ve parametrik verilere ilişkin iki grup ortalaması arasındaki farkın önem kontrolü t testi ile ikiden fazla grup ortalamaları arasındaki farkların önem kontrolü ise tek yönlü varyans analizi (F testi) ile gerçekleştirilmiştir. Gruplar arasındaki farkların önem kontrolünde, .05 hata payı ölçüt alınmıştır.

Araştırma sonunda zihin engelli çocuğu olan ailelerde anne ile baba arasında maddi ve destek gereksinimi yönünden farklılaşma görülmemektedir. Anne ile baba arasında, problemlerine çözüm bulma; benzer yaşantıları olan ailelerin yaşantılarına ilişkin yazılı meteryalleri okuma; sorununu bir uzmanla paylaşma ve çocuğunun durumunu tartışmak için öğretmeninden daha fazla zaman ayırmasını isteme gibi konularda farklılığa rastlanması şaşırtıcı görünmektedir. Ancak toplumumuzda çocuklarla genellikle annelerin ilgilenmesi kabul gören bir davranıştır. Diğer ülkelerde de son yıllarda yapılan bazı araştırmalar annelerin yaşadığı kaygı ve endişele-

rin babaların yaşadıklarına oranla daha fazla olduğunu göstermektedir (Kazak ve Marvin, 1984; Bristol, 1984). Aileler kendilerinin ve zihin engelli çocuklarının beslenme, giyim, barınma gibi temel gereksinimlerinin karşılanması yanında zihin engelli çocuklarının sağlık ve eğitimleri için araç-gereç ve oyuncak alımı gibi maddi gereksinimlerin karşılanmasında fikir birliğinde oldukları görülmektedir. Ancak araştırma sonunda 20-29 yaş arasındaki anne-babaların maddi gereksinimlerinin arttığı belirlenmiştir. Bu yaş grubundaki anne-babaların maddi gereksinimlerinin daha fazla olması durumu Sucuoğlu'nun araştırma sonucunda da gözlenmektedir.

Bulgular zihin engelli çocukları dışında engelli bir çocuğa sahip olmanın ailelerin maddi gereksinimlerini daha fazla arttırdığı yönündedir. Benzer olarak ikinci engelli çocuğa sahip olma anne-babaların birbirlerine, diğer aile büyüklerine ve diğer çocuklarına açıklama yapabilmek için duyduğu yardım gereksinimini de arttırmaktadır. Aileler zihin engelli çocuk dışında engelli çocuklarının olmasının ev içindeki sorumlulukların paylaşımını, dinlenme ve eğlenme etkinlikleri düzenlemelerini ve aile içinde birbirlerine moral desteği sağlamaları konusunda ciddi güçlükler yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca ailevi problemleri konusunda sağlıklı tartışma yapma ve çözümler üretmede sıkıntı içinde olduklarını belirtmişlerdir. Bu durumda olan aileler problemlerine çözüm oluşturmada yaşadıkları güçlükleri aşmak için benzer durumda olan aileler hakkında yazılmış kitap, makale vb. gibi yayımlanan basımları okuma ihtiyacı duyduklarını ifade etmektedir-

ler. Birden fazla engelli çocuğa sahip aileler sağlıklı bir aile yapısı oluşturmak ve sürdürebilmek için psikolog, danışman vb. gibi uzmanlarla paylaşım gereksinimi içinde olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca engelli çocukları hakkında da öğretmeniyle ve/veya terapistiyle daha fazla paylaşımda bulunma gereksiniminde olduklarını ifade etmişlerdir. Birden fazla engelli çocuğa sahip ailelerin diğer bir gereksinimi de kendilerini ve çocuklarını anlayacak sağlık personeli bulmaktır. Ailelerin belirttiğine göre bu sorun tek engelli ocuk olması durumunda da aynı yoğunlukta yaşanmaktadır. Araştırma bulguları ailenin sağlık personeli ve dişçi bulma sorununu zihin engelli çocuğun yaşına göre daha yoğun biçimde yaşadığını göstermektedir.

Zihin engelli çocuğa sahip aileler çocuklarının yaşlarına göre bilgi gereksinimlerinin arttığını vurgulamışlardır. Ayrıca birden fazla engelli çocuğa sahip olmalarının bilgi gereksinimlerini daha fazla arttırdığını da ifade etmişlerdir.

YARGI

Bu araştırma ailelerin maddi, açıklama yapma, bilgi, ailenin işleyişi, destek ve toplumsal hizmetler yönünden gereksinimleri olduğunu ve bunların karşılanması gerektiğini göstermektedir. Ailelerin özellikle, zihin engelli çocukları dışında ikinci bir engelli çocuklarının olmasının gereksinimlerini arttırdığı ve anna-babaların maddi gereksinimleri ile destek gereksinimlerinin farklılaştığı grlmektedir. Programcıla-

rın, aile eğitimcilerinin ve uygulayıcıların yukarıda belirtilenlere dikkat etmeleri durumunda ailelerin daha sağlıklı bir yapıya ulaşabilecekleri düşünülmektedir.

ÖNERİLER

Uygulamaya Yönelik Öneriler

Bu araştırma bulguları zihin engelli çocuğu olan ailelerin (anne ve babaların) gereksinimleri ve bu gereksinimlere ilişkili değişkenlerin belirlenmesine hizmet etmiştir. Aile eğitim programlarının hazırlanmasında bu ve benzeri araştırmaların, ailenin ve dolaylı olarak engelli çocukların yaşamlarının ve eğitimlerinin daha nitelikli olması amacıyla programcılar tarafından gözönünde bulundurulmalıdır.

İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Anne-baba arasında zihin engelli çocuğa sahip olma durumunda gereksinimlerin farklılaşma nedenleri,
2. Aile bütünlüğü içinde anne-baba arasında eşit paylaşımı temel alan aile eğitim programları oluşturulması,
3. Aile eğitimi programları oluşturulurken belirlenen gereksinimlerin karşılanmasında uzman ekip çalışmasının önemi, ileri araştırmalarda ele alınabilir.

KAYNAKÇA

- Akkök, F. Davranışsal Yaklaşım Dayalı Aile Rehberliğinin Öğretilebilir Çocukların Öz-Bakım Becerilerinin Gelişimine Katkıları. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Ankara, 1984.
- Akkök, F. Özürlü Bir Çocuğa Sahip Olan Anne-Babaların Kaygı ve Endişe Düzeyini Ölçme Aracının Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Psikoloji Dergisi. 1989, 7(23), 26-39.
- Archaumbault, R. D. The Concept of Need and its Relation to Certain Aspect of Educational Theory. Harvard Education Review. 1957, 27, p. 38-62.
- Atwood, H. M. ve Ellis, J. The Concept of Need: An Analysis for Adult Education. Adult Leadership. 1971, 19, p. 210-244.
- Ayer, S. Community Care: Failure of Professionals to Meet Family Needs. Child: Care, Health and Development. 1984, 10, p. 127-140.
- Ayhan, Rıza. Aileye Yönelik Hukuki Düzenlemeler. T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. Türkiye Aile Yıllığı. Ankara, 1991.
- Baker, B. L. ve McCurry, M. C. School-Based Parent Training: An Alternatives for Parents Predicted to Demonstrate Low-Teaching Proficiency. Following Group Training. Education and Training of The Mentally Retarded. 1984, 19, 261-267.

- Bee, H. L., Barnard, K. E., Eyres, S. J., Gray, C. A., Hammond, M. A., Speitz, A. L., Snyder, C. ve Clark, B. Prediction of IQ and Language Skill from Perinatal Status. *Child - Development*. 1982, 53, 1134-1156.
- Bergman, F. Need Assessment for Parent Education. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, 1990.
- Bıyıklı, L., Akkök, F., Akçamete, G., Sucuoğlu, F., Kargin, T., Küçüker, S., Şenel, H., G., Kobal, G. ve Baydık, B. Zihinsel Özürlü Bir Çocuğum Var. T. C. Başbakanlık Araştırma Kurumu. Ankara, 1995.
- Birleşmiş Milletler Sosyal Hizmetler Milli Programlarının Organizasyonu, Birleşmiş Milletler ve Sosyal İşler Dairesi. 1969, s.14.
- Bruner, J., S. *Studies in Mother-Infant Interaction*. New York, 1977.
- Cath, S. H., Gurwitt, A. R. ve Ross, J. M. *Father and Child: Developmental and Clinical Perspectives*. Boston, 1982.
- Cicchetti, D. ve Serafica, F., C. Interplay Among Behavioral Systems: Illustrations From The at Attachment, Affiliation and Warningin Young Children With Down's Syndrome. *Developmental Psychology*. 1981, 17, 36-49.
- Cone, John D., Delawyer, David, D., Wolfe, Vicky, V. Assessing Parent Participation The Parent/Family Involvement Index. *The Counseling Exceptional Children*. 1985, Vol. 51, No. 5, p. 417-424.
- Cook, Daniel W. Sistematic Need Assessment: A Primer. *Journal of Counseling and Development*. April, 1989. Vol. 67, p. 462-464.

- Cooke, K. ve Lawton, D. Informal Support for The Carers of Disabled Children. *Child: Care, Health and Development*. 1984, 10, p. 67-79.
- Cirillo, S. ve Sorrentino, A. M. Handicapped and Rehabilitation: Two Type of Information Upsetting Family Organization. *Family Process*. 1986, 24, p. 283-293.
- Crnic, K., Greenberg, M., Ragozin, A., Robinson, N. ve Basham, R. Effects of Stress and Social Support on Mothers of Premature and Full-term Infants. *Child Development*. 1983, 54, 209-217.
- Crockenberg, S. Infant Irritability, Mother Responsiveness and Social Influences on The Security of Infant-Mother Attachment. *Child Development*. 1981, 52, 857-865.
- Çağlar, D. Geri Zekalı Çocuklar ve Eğitimi. Ankara, 1979.
- Danişoğlu, Emel. Aileye Yönelik Sosyal Hizmetler. T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. Türkiye Aile Yıllığı. Ankara 1991. s. 245-257.
- Davis, H. Counselling Parents of Children Who Have Intellectual Disabilities. *Early Child Development and Care*. 1985, 22, 19-35.
- Davis, H. ve Rushton, R. Counselling ve Support Parents of Child With Developmental Delay: A Research Evaluation. *Journal of Mental Deficiency Research*. 1991, 35, 89-112.
- D.P.T. 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1991.
- Dunst, Carol J. ve Trivette Carol M. Mediating Influences of Social Support: Personal, Family and Child Outcomes. *American of Mental Deficiency*. 1986, Vol. 90, No. 4, p. 403-417.

- Dunst, C. J. Leet H. E. ve Trivette, M. C. Family Resources, Personal Wellbeing and Early Intervention. *The Journal of Special Education*. 1988, 22 (1), p. 108-116.
- Embry, L. Family Support for Handicapped Preschool Children at Risk for Abuse. *New Directions for Exceptional Children*. 1980, 4, 29-58.
- Enç, M., Çağlar, D., Özsoy, Y. *Özel Eğitime Giriş*. Ankara, 1987.
- Gabel, H. ve Kotsch, L. S. Extended Families and Young Children. *Topics in Early Childhood Special Education*. 1981,1, p. 29-36.
- Giovanoni, J. ve Billingsley, A. Child Neglect Among The Poor: A Study of Parental Adequacy in Families of Three Ethnic Groups. *Child Welfare*. 1970, 49, p. 196-204.
- Goodwin, W. L. ve Driscall, L. A. *Handbook for Measurement and Evaluation in Early Childhood*. San Francisco, 1984.
- Grabowski, S. M. *Approaching Needs Assessment*. Los Angeles, 1982.
- Hanson, J. M. ve Harris, S. R. *Teaching The Young Child With Motor Delays*. Texas, 1986.
- Harris, S. ve Gill, M. J. Hardiness and Social Support as Predictors of Psychology Discomford in Mothers of Children With Autism. *Journal of Autism and Development Disorder*. 1991, 21 (4), 407-416.
- Hetherington, E., Cox, M. ve Cox, R. The Aftermath of Divorce. In J. Stevans ve M. Mathews (Ed.), *Mother-Child, Father-Child Relation*. Washington, DC: National Association for The Education of Young Children. 1978, p. 149-176.

- Holland, J. M. ve Hattersley, J. Parent Support Groups for The Families of Mentally Handicapped Children. *Child: Care, Healt and Development*. 1980, 6, p. 165-173.
- Kağıtçıbaşı, Ç., Bekman, S. ve Sunar, D. Başarı Ailede Başlar. Çok Amaçlı Eğitim Modeli. Ya-Pa Yayınları. İstanbul, 1993.
- Kağıtçıbaşı, Ç. İnsan ve İnsanlar (Sosyal Psikolojiye Giriş). II. Baskı. İstanbul, 1977.
- Kanık, Nuray. Özürlü Bebeklerin Eğitimi ve Ailenin Katılımı. *Özel Eğitim Dergisi*. 1993, 1(3), s, 14-17.
- Kaufman, R. A. ve English, F. W. Need Assessment: A Guide to Improve School District Management. American Association of School Administrators. 1976.
- Kazak, Anne E. Families With Physically Handicapped Children: Social, Ecology and Family Sistem. *Family Pro cess*. Vol. 25, June, 1986, p. 265-281.
- Kazak, A. E. ve Marvin, R. S. Differences, Difficulties and Adaptation: Stress and Social Networks in Families With A Handicapped Child. *Family Relations*. 1984, 33, p. 67-77.
- Kravetz, S., Katz, S. ve Katz, S. A Goal Directed Approach to Training Parents of Children With A Developmental Disability. *The Journal of Mental Subnormality*. 1990, 36, I, 17-29.
- Lamb, M. E. The Rol of The Father in Child Development. New York, 1981, p. 459-488.
- Lazar, I. ve Darlington, R. Lasting Effect of Early Education. *Monographs of The Society for Research in Development*. 1982, 47,p. 2-3.

- MacBride. Father Involvement. *Young Children*. 1989, 44, p. 13-19.
- Maccoby, E. E. ve Martin, J. A. Socialization in The Context of The Family: Parent-Child Interaction. *Handbook of Child Psychology*. New York, 1983, Vol,4, p. 1-10.
- MacDevitt ve MacDevitt. Low Cost Need Assessmentfor A Rural Mental Healt Center. *Journal of Counseling and Development*. May, 1987. Vol, 65, p. 505-507.
- McCubbin, H., Joy, C., Cauble, A. E., Cumeau, J., Patterson, J. ve Needle, R. Family Stress and Coping: A decade review. *Journal of Marriage and The Family*. 1980, p. 855-871.
- Monette, M. L. The Concept of Educational Need: An Analysis of Selected Literatutre. *Adult Education*. 1977, 27, p. 116-127.
- M. E. B. Zihin Özürlü Çocukların Eğitim Uygulamaları Yönetmeliği, 1992.
- Mitchell, R., E. ve Trickett, E., J. Task Force Report: Social Networks as Mediators of Social Support. *Cummunity Mental Healt Journal*. 1980, 16, p. 27-43
- Navaro, Leyla. Beni Duyuyor Musun? İstanbul, 1987.
- Nursey, A. D., Rohde, J. R., Famer. D. T. A Study of Doctors' and Parents Attitudes to People With Mentally Handicap. *Journal of Mental Deficiency Research*. 1990, 34, 143-155.
- Okcabol, R. Need Assessment in Adult Education. *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*. 1986-1987, Vol. 12, p. 59-71.

Özgür, İskender. Zihin Özürlü Çocuğu Olan Ailelerin Eğitimi. Çukurova üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 1991.

Özyürek, M. Zihinsel Engellilerin Eğitiminde Tıbbi ve Eğitsel Yaklaşımlar. Özel Eğitim Dergisi. Mayıs, 1991. Cilt:1, Sayı:1, s. 17-20.

Özsoy, Y; Özyürek, M., Eripek, S. Özel Eğitime Giriş. Ankara 1992.

Powel, Douglas R. Parent Education and Support Program. Young Children. March 1986. p 47 - 53.

Ramey, C., T., Farran, D., C. ve Campbell, F., A. Predicting IQ from Mother-Infant Interaction. Child Development. 1979,, 50, p. 804-814.

Rosenberg, S., Robinson, C. ve Beckman, P. Teaching Skills Inventory: A Measure of Parent Performance. Journal of The Division for Early Childhood. 1986, 8, p. 107-113.

Seligman, Milton. Handicapped Children and Their Families. The Journal Family Relation. January 1984, 33 (1).

Siegel, L., Attkinson, C. ve Cohn, A. Mental Needs Assessment: Strategies and Techniques. 1977

Sontag, J., C., Schacht, R. An Ethnic Comparison of Parents Participation and Information Needs in Intervention. Exceptional Children. Vol. 60, no. 5, P. 422-433, 1994.

Smith, J. David, The Revised AAMR Definition of Mental Retardation: The MRDD Position. Enducation and Trainingin Mental Retardation and Development Disabilities. September, 1994, pp. 179-183.

- Stewart, W. E., Conoley, J. C. ve Rosenthal, D. Working With Parents of Exceptional Children. St. Louis, 1985.
- Sucuoğlu, B. Özürlü Çocuğu Olan Anne Babaların Gereksinimlerinin Belirlenmesi. Ankara, 1994.
- Tronick, E. Z. ve Gianing, A. Interactive Mismatch and Repair: Challenges to The Coping Infant. Zero to Three. 1986, 6 (3), p. 1-6.
- Turnbull, A. P. Sistematic Instruction of The Moderately and Severely Handicapped. 1983, p. 18 - 43.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982.
- Ünlü, Sezen. İşitme Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Uzaktan Eğitim ile Öğretilmesi. Eskişehir, 1987.
- Üstünoğlu, Ülkü. Aile Eğitiminde Kullanılan Yöntemler. T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. Aile Eğitimi. Ankara, 1991.
- Waters, E., Wippman, J. ve Sroufe, L. A. Attachment, Positive Affect and Competence in The Peer Group: Tow Studies in Confruct Validation. Child Development. 1979, 50, p. 821-829.
- Weissbourg, B. The Family Support Movement: Greather Then The Sum of its Parts. Zero to Three, 1983, 4, 8-10.
- Wiegerink, R., Hocutt, A., Pasante - Loro, R., and Bristol, M. Parent Involvement in Corlip Education Programs for Handicapped Children. New Directions for Exceptional Children: Ecology of Exceptional Children. 1980, p. 67 - 85.
- Wolf, S., Narayan, S. ve Moyes, B. Personality Characteristics of Parents of Autistic Children: A Controlled Study. Journal of Child Psychology and Psychiatry. 1988, 29 (2), p. 143-153.

EKLER

EK

Sayfa

1. AİLE GİRİKSİNİMLERİNİ

BELİRLEME ARACI 154

EK 1

Sayın anne-baba,

Bu anket zihinsel engelli çocuğu olan siz anne-babaların gereksinimlerini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma için gerekli bilgileri toplamak amacıyla geliştirilmiştir. Dolayısıyla araştırma konusu ile çok yakın ilgileri bulunan siz anne-babalarımızın katkıları olmadan, araştırmanın doğru ve güvenilir verilere dayandırılmayacağı düşünülmektedir.

Anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde size ve çocuğunuza ilişkin kişisel bilgileri içeren sorular, ikinci bölümde gereksinimlerinizi belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır.

Birinci bölümde anne ve babanın ayrı ayrı ve birlikte yanıtlaması gereken sorular bulunmaktadır. Bu sorularda seçeneklerin önündeki paranteze (X) işareti koyarak tercihinizi belirtiniz. Size uygun olmayan seçeneklerle karşılaştığınızda; " Başka (yazınız) ....." ifadesi ile belirtilen seçeneğe yanıtınızı yazınız. Annenin yanıtlaması gereken sorular için ; babanın yanıtlaması gereken sorular için şekli kullanılmıştır.

İkinci bölümde yer alan sorular anne ve babalar için ayrı düzenlenmiş, soruların kime yönelik olduğu her sayfanın üst köşesinde belirtilmiştir.

Bu bölümde yer alan her maddeyi dikkatle okuduktan sonra, lütfen sizin şu andaki durumunuza uyan, gerçeği en iyi yansıttığına inandığınız seçeneği, ilgili parantezin içine (X) işareti koyarak belirtiniz.

Örnek:

	EVET 3	EMİN DEĞİLİM 2	HAYIR 1
Diğer özürlü çocuk anne babalarıyla tanışmaya gereksinim duyuyorum.	( )	(X)	( )
Çocuğumun durumu (Engeli) hakkında daha fazla bilgiye gereksinim duyuyorum.	(X)	( )	( )

Araştırmada daha sağlıklı bilgilere ulaşılabilmesi için, eşlerin soruları yanıtlarken yardımlaşmamaları uygun olacaktır.

Araştırmaya gösterdiğiniz ilgi ve değerli katkılarınız için teşekkür eder saygılar sunarım.

BÖLÜM 1

KİŞİSEL BİLGİLER

a) Engelli Çocuğa İlişkin Bilgiler

(Araştırmacı tarafından doldurulacaktır)

Adı soyadı :.....

Cinsiyeti : ( ) a. Kız ( ) b. Erkek

Yaşı :.....

Devamettiği okulun adı:.....

Başka bir engele sahip mi?

( ) a. Hayır

( ) b. Evet

Yanıt "evet" ise;

Çocuğun ikinci engeli nedir? .....

b) Aileye İlişkin Bilgiler

1. a) Adınız Soyadınız : ..... b) Adınız Soyadınız : .....

2. a) Yaşınız

b) Yaşınız

( ) a. 20 - 29

( ) a. 20 - 29

( ) b. 30 - 39

( ) b. 30 - 39

( ) c. 40 - 49

( ) c. 40 - 49

( ) d. 50 ve üstü

( ) d. 50 ve üstü

3. a) Eğitim durumunuz

b) Eğitim durumunuz

( ) a.Okula gitmedim

( ) a.Okula gitmedim

( ) b.İlkokul

( ) b.İlkokul

( ) c.Ortaokul

( ) c.Ortaokul

( ) d.Lise

( ) d.Lise

( ) e.Üniversite

( ) e.Üniversite

( ) f.Başka (yazınız) .....

( ) f.Başka (yazınız) .....

4. Engelli çocuğunuz dışındaki çocuk sayınız

( ) a.1

( ) b.2

( ) c.3

( ) d.Başka (yazınız) .....

5. Başka engelli çocuğunuz var mı?

a. Hayır

b. Evet

Yanıtınız “evet” ise kaç çocuğunuz engelli?

a. 1

b. 2

c. Başka (yazınız) .....

6. Yakın çevrenizde engelli birey var mı?

a. Hayır

b. Evet

Yanıtınız “evet” ise;

a. 1

b. 2

c. Başka (yazınız).....

BÖLÜM II
(Annenin Gereksinimleri)

MADDİ GEREKSİNİMLER	EVET 3	EMİN DEĞİLİM 2	HAYIR 1
1. Yiyecek, ev kirası, tıbbi bakım, giyim, ulaşım gibi masraflarımı karşılayabilmek için maddi yardıma gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )
2. Çocuğum için gerekli olan özel araçları sağlayabilmek için maddi yardıma gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )
3. Çocuğumun terapi, özel eğitim, bakım ve bu gibi masraflarını karşılayabilmek için maddi yardıma gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )
4. Çocuğumun gereksinimi olan oyuncakları alabilmek için yardıma gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )
5. Zaman zaman çocuğuma bakan bakıcıya para ödeyebilmek için yardıma gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )
DİĞERLERİNE AÇIKLAMA YAPMAK			
6. Eşimin çocuğumun durumunu anlayabilmesi ve kabullenebilmesi için daha fazla yardıma gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )
7. Çocuğumun durumunu eşime ve eşimin ailesine açıklayabilmek için daha fazla yardıma gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )
8. Çocuğumun durumunu kardeşlerine açıklayabilmek için daha fazla yardıma gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )

BİLGİ GEREKSİNİMİ

	EVET	EMİN DEĞİLİM	HAYIR
	3	2	1
9. Ailem içinde problemlerim hakkında konuşabileceğim birisine gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )
10. Çocuğuma bazı becerileri nasıl öğreteceğim hakkında daha fazla bilgiye gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )
11. Çocuğumun davranışlarını nasıl kontrol edebileceğim hakkında daha fazla bilgiye gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )
12. Çocuğumun durumu (Engeli) hakkında daha fazla bilgiye gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )
13. Çocuğumla nasıl oynayacağım/nasıl konuşacağım hakkında daha fazla bilgiye gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )
14. Diğer engelli çocuk anne-babalarıyla daha çok tanışmaya ve konuşmaya gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )

AİLENİN İŞLEYİŞİ

15. Ailemin, ev işleri, çocuk bakımı ve diğer işleri kimlerin yapacağı hakkında karar verebilmek için yardıma gereksinimi vardır.	( )	( )	( )
16. Ailem, dinlenme/eğlenme etkinlikleri hakkında karar vermek ve yapmak için yardıma gereksinim duymaktadır.	( )	( )	( )

	EVET	EMİN DEĞİLİM	HAYIR
	3	2	1
17. Ailemizin, güç zamanlarda birbirlerini nasıl destekleyeceklerini öğrenmek için yardıma gereksinim vardır.	( )	( )	( )
18. Problemlerimizi tartışmak ve çözümler bulabilmek için ailemin yardıma gereksinimi vardır.	( )	( )	( )

DESTEK GEREKSİNİMİ

19. Problemlerime çözüm bulabilmek için dini görevlilerle daha çok konuşmaya gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )
20. Benim çocuğumla benzer özellikte çocuğu olan anne-babalar hakkında yazılmış kitap, makale okumaya gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )
21. Problemlerim hakkında konuşmak için düzenli olarak psikolojik danışman, sosyal çalışmacı, psikiyatrist, psikolog ile bir araya gelmek istiyorum.	( )	( )	( )
22. Çocuğumun öğretmeni ya da terapisti ile konuşabilmek için daha fazla zamana gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )

TOPLUMSAL HİZMETLER

	EVET	EMİN DEĞİLİM	HAYIR
	3	2	1
23. Çocuğuma yardımcı olabilecek diş hekimini bulabilmek için yardıma gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )
24. Beni ve çocuğumun gereksinimlerini anlayacak doktor bulmak için yardıma gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )

Lütfen aşağıdaki soruyu cevaplayınız :

Aile olarak en önemli 5 gereksiniminizi önem sırasına göre yazınız.

1.

2.

3.

4.

5.

BÖLÜM II
(Babaların Gereksinimleri)

MADDİ GEREKSİNİMLER	EVET 3	EMİN DEĞİLİM 2	HAYIR 1
1. Yiyecek, ev kirası, tıbbi bakım, giyim, ulaşım gibi masraflarımı karşılayabilmek için maddi yardıma gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )
2. Çocuğum için gerekli olan özel araçları sağlayabilmek için maddi yardıma gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )
3. Çocuğumun terapi, özel eğitim, bakım ve bu gibi masraflarını karşılayabilmek için maddi yardıma gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )
4. Çocuğumun gereksinimi olan oyuncakları alabilmek için yardıma gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )
5. Zaman zaman çocuğuma bakan bakıcıya para ödeyebilmek için yardıma gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )
DİĞERLERİNE AÇIKLAMA YAPMAK			
6. Eşimin çocuğumun durumunu anlayabilmesi ve kabullenebilmesi için daha fazla yardıma gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )
7. Çocuğumun durumunu eşime ve eşimin ailesine açıklayabilmek için daha fazla yardıma gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )
8. Çocuğumun durumunu kardeşlerine açıklayabilmek için daha fazla yardıma gereksinim duyuyorum.	( )	( )	( )

Lütfen aşağıdaki soruyu cevaplayınız :

Aile olarak en önemli 5 gereksiniminizi önem sırasına göre yazınız.

1.

2.

3.

4.

5.